

Diskuse o „příběhu“

◆ diskuse | seminář, česky, vznik: 18. 6. 1981 ◆ poznámka: přepis zvukového záznamu z teologického bytového semináře Jakuba S. Trojana nad textem J. S. Trojana „Měsíční meditace o příběhu“ [1981] (s účastí a příspěvky Ladislava Hejdánka)

◆ discussion | seminar, Czech, origin: 18. 6. 1981

Diskuse o příběhu [1981]

18. 6. 1981 – theologický seminář u Honzy

J[akub]S[chwarz]T[rojan]: ... značná část účastníků posledního setkání, kdy jsme tomu věnovali poprvé pozornost... měli jsme dostat do ruky text, který jsem vypracoval, týkal se ... hovořilo se o modelu nebo problematice příběhu. Tento problém vyrostl z našich rozhovorů o pojetí člověka, kdy jsem v takovém zevrubnějším výkladu naznačil dvě možné cesty, které se fakticky v dějinách myšlení uskutečnily, jak se zmocnit problému nebo otázky, co je člověk, pojetí člověka. Ta jedna z cest je pokusem, postihnout nějaký podstatný rys, podstatnou charakteristiku člověka, v takovém obecném vyjádření, a tu považovat za klíč k pochopení člověka vůbec. Tak takovým klasickým případem je jakýsi výměr nebo výrok, že člověk je rozumnou bytostí, na rozdíl třeba od zvířecího světa. Rozum jako základní, podstatný rys lidství, racionalita. A takových definic nebo pokusů vyjádřit nějaké obecné charakteristické rysy člověka je celá řada. Na druhé straně, a v jistém smyslu kriticky proti tomuto pokusu stojí snaha, nebo důvěra, že to podstatné o člověku je možno získat hromaděním poznatků – poznatků vědeckých, empirických, takže vlastně člověk, tedy co je člověk, je výsledkem souhrnu velkého množství jednotlivých dílčích poznatků o člověku, jaké nabízí třeba psychologie, medicína, kulturní historie, antropologie ve smyslu tedy ... tzv. kulturní antropologie, nakonec vědy o společnosti, člověk je také společenská bytost... Tedy tam, kde jdeme touto cestou, tak nestojí na počátku nějaký přesně definovaný, určitý klíč nebo určitý názor na člověka, nýbrž jakoby by se tyto jednotlivé vědy snažily nezaujatě pozorováním, zkoumáním člověka získat o něm takové vědomosti, které skloubeny dohromady by vytvořily jakoby mozaiku, ucelený obraz o tom, co je člověk. Oba tyto postupy samozřejmě vykazují několik základních nedostatků. Tak ten první je charakterizován takovou necitlivostí vůči jednotlivci a situaci, v níž žije. Prostě výměrem, že člověk je rozumná bytost, se vlastně o člověku jakožto každém z nás, jednotlivě, v našem nezastupitelném životě říká pramálo. V podstatě je to taková okrajová definice, která nevystihuje smysl našeho života, každého individuálně pojatého člověka. Samozřejmě těch nedostatků je daleko víc. Jmenuji jen tento. Ten druhý pokus, mluvit o člověku jakoby nezaujatě, tím že hromadím jednotlivé poznatky, který bych nazval modelový, takový pokus bilanční, součtový, trpí podstatnou vadou v tom, že to je vždycky bilance k určitému datu a v podstatě bilance, která se orientuje do minulosti, maximálně zachycuje přítomné hledisko, ale je naprosto necitlivá, a nemá vlastně... V tom modelu nejsou vůbec nástroje, jak zpracovat a zachytit to, co přichází, to co jde, co přichází z budoucnosti, to, co může být pro člověka konec konců rozhodující. Protože naše životy přece nejsou uzavřenou záležitostí, nelze je bilancovat v tom smyslu, že bychom prohlásili, že to podstatné se s námi stalo k dnešnímu dni, a že to, co přijde, je vlastně už nevýznamné. Co když tomu je právě naopak? A to ta bilanční metoda z povahy věci nemůže postihnout, protože si apriorně svázala ruce tím, že člověka zkoumá jako hotovou bytost. No a proti těmto dvěma možnostem jsem uvedl – zatím samozřejmě zkusmo a nepropracovaně – ten model příběhu. A vlastně tu meditaci, kterou máte v textu v ruce, ta je pokusem vypracovat jakousi – řekněme předběžně – jakousi strukturu příběhovou, která po mém soudu je vhodnější pro pojetí, pochopení, co je to člověk, kdo je to člověk, než jiné způsoby, jiné modely. Proč? Protože v příběhu je především začleněna ta rovina setkání. Prostě příběh je vlastně setkávání s druhými, setkávání s podstatnými rysy skutečnosti, duchovními rysy skutečnosti, setkání s Bohem, tak jak to formuluje křesťanská víra. A za druhé... To znamená druhí jsou apriorně v tomto modelu zahrnuti. V tom modelu, který jsem naznačil definicí, že člověk je rozumná bytost, [nečitelné – pozn. red.] , o kterého se ... tedy tam druhí figurují jenom v tom obecném slova smyslu, že každý člověk – a na lidství participujeme všichni – je rozumovou bytostí. Čili ta přítomnost těch druhých je v podstatě ... ta definice je výrazem, výsledkem obecného konstatování, které se jaksi druhých týká nepodstatně. V tom pojetí empirickém, kde tedy člověk je zase ... odpověď na otázku, co je člověk, je výsledkem zkoumání mnoha jedinců, tam zase prostě ti druhí hrají roli v podstatě materiálu, jsou

předmětem zkoumání. Teprve v tom modelu příběhu druzí nejsou chápáni jako materiál, jako objekty, nýbrž jako ti, s nimiž se setkávám, a v tomto setkání se něco rozhodujícího děje pro mne samého a pro ně. To je po mém soudu jeden důležitý rys, který mluví ve prospěch tohoto modelu. Ten druhý, zase, ex definitione, není něco uzavřeného. Příběh se děje, odehrává, má svou expozici, svůj průběh, má své zavrcholení, a stát v příběhu, žít příběh znamená žít skutečnost, která není ukončená, kterou nelze bilancovat v definitivní podobě, nýbrž kterou lze předběžně samozřejmě nějak reflektovat, je možno ji nějak i předběžně uzavřít, ale jde o to, co se příběhlo, co se přibíhá, tedy co se děje na této cestě, kde tedy ta dimenze času, ta dimenze budoucnosti má svůj podstatný význam. Tak to je asi k tomu, co jsem se snažil naznačit v té meditaci. Samozřejmě tam je takový dlouhý pasus o nepředmětném myšlení, ono to s tím souvisí, ale to bych tady nechtěl přivolávat. A vy jste potom v tom prvním rozhovoru naznačili několik takových otázek. Tak jestli si dobře vzpomínám, první otázka byla, že příběh samozřejmě může být dobrý a špatný. Je možno také žít velmi intenzivně příběh zla; ďábel stojí také v příběhu. Jaká jsou rozpoznávací kritéria mezi pravým a nepravým příběhem? To byla jedna z otázek. Pak jsme narazili na problém kariéry a příběhu, to jsi myslím říkala zrovna ty. To znamená: kariéra má vnější podobnost s příběhem – a přece není – domnívám se – pravým příběhem. Teď zase bych řekl v čem. Potom tam byla ještě jedna otázka, ano, kontinuita a diskontinuita. Problém je postaveny asi takto: jestliže v příběhu by převažovaly kontinuitní rysy, to, na co se stále navazuje, co se stále opakuje, pak příběh ztrácí svou specifikou, příběh je právě něco, co se neopakuje, co je jedinečné, co se děje a děje ne tak, že by se neustále vracelo k témuž. A na druhé straně nemůže být příběh přece něčím, co se neustále rozpadá, co nemá vnitřní kontinuitu. I v příběhu navazujeme – třeba náš lidský příběh, který má každý z nás jaksi osobně, má nějak také – nebo měl by mít – jakousi vnitřní kontinuitu mravní, duchovní, abychom nějak se sami v něm duchovně rozpoznávali a byli identifikovatelní i pro druhé. A zároveň je to ovšem něco ... tedy v příběhu dochází také k diferenciaci, k vylučování, ke kritice, tedy k vnitřnímu napětí. Ne všechno můžeme ve svém příběhu jaksi přijmout, něco musíme kriticky vidět tak, že prostě by v dalším průběhu příběhu k tomu nemělo docházet. Tedy je to příběh, charakterizovaný napětím mezi těmito dvěma stránkami, kontinuity a diskontinuity. Tak to byl další okruh vašich otázek, a poslední, to nevyšlo z tohoto okruhu, ale tu kritickou poznámku udělal Ladislav, když dostal můj text do ruky, takovou velmi zásadní poznámku, kterou bych asi charakterizoval takto: zdá se mu, že jestliže bych držel tento model i pro Boha samotného jako boží příběh, pak je to vlastně něco takřka heretického, protože příběh má svého nositele, to je subjekt, a Bůh není subjekt v tom smyslu, že by mohl být nositelem takového příběhu, protože pak by to znamenalo, že v něm jsou smíšeny přinejmenším dvě stránky, předmětná a nepředmětná. Že příběh je prostě realizace, příběh se děje v předmětných souvislostech, a bezpochyby ten, který jej žije, tak těmito předmětnými procesy ... je jím poplacen, to nelze jinak. No a to přece o Bohu neplatí – to je otázka kladená Ladislavem, Bůh přece není subjekt tohoto typu, aby se... vůbec není subjekt. Tak to byl ten čtvrtý okruh, a já jsem se nad těmi vašimi připomínkami zamýšlel, včetně této poslední, a jestli tedy smím ještě stručně své stanovisko k tomu říci... tak především k té kontinuitě diskontinuitě.

To jsem vlastně už naznačil. Příběh je prostě svazkem kontinuitních a diskontinuitních momentů. Nelze si představit příběh jako shluk nahodilých dějů, které nemají žádnou vnitřní souvislost. Ale proti tomu samozřejmě stojí situace, kdy člověk by žil v takových naprosto repetitivních momentech, třeba uvádím ten příklad, možná už v tom prvním textu, že když tedy člověk osm hodin denně vyrábí nějaké součástky, tak to je situace nepřiběhová, protože těch osm hodin dělá v podstatě mechanické úkony a vlastně se nic neděje, anebo děje se jenom to, co se neustále opakuje. To je atmosféra, která pravý příběh necharakterizuje. Pravý příběh je charakterizován dějem, v němž dochází k novým událostem, novým dějům, a kontinuita mezi nimi je založena jinak než opakováním. – K té druhé problematice, tj. dobrý a špatný příběh. Tak samozřejmě připouštím, že může být i špatný, zvrhlý příběh, že to měřítko

pravého příběhu leží v otevřenosti vůči jednak sobě samému, otevřenost, která je kritické, reflektivní povahy, otevřenost vůči druhým, která druhé nechápe jako objekty hry, kterou inscenuji, příběhu, který organizuji, nýbrž jimž dávám to, což jejich jest. Třetí rys, že v pravém příběhu se člověka orientuje k něčemu, co ho přesahuje, ale co ho přesahuje pravým způsobem. Chci se tím vyhnout námitce, že samozřejmě přesahuje člověka národ nebo strana nebo nějaké hnutí, a člověk se tomu nějak odevzdá. Samozřejmě i v tom, že k pravému příběhu patří, že se člověk orientuje na to, co ho přesahuje, ale na to, co ho nezavírá sobě samému, nezavírá druhým, nýbrž co mu naopak otvírá, co ho zakládá v hlubině jeho bytosti a vysílá nebo vyzývá k službě, respektu, dialogu s druhými. – Ta třetí, ten třetí okruh problematiky se týká kariéry a příběhu. No tak, kariéra má s příběhem jen vnější podobnost, ale právě v kariéře jde o získání úspěchu, pozice, může to být snaha, nesená i jistou slušností, ušlechtilostí, ale vposledu jde o tuto pozici, kdežto – jde o úspěch, kariéra prostě musí být úspěšná, to je její podstat, není-li úspěšná, není to kariéra, je to ztroskotání – to znamená: příběh se může jenom někdy a velmi vzácně krýt s vnějšně úspěšnou kariérou, ale je to vždycky jaksi na ostří nože, protože i pravý příběh naproti tomu může být příběhem ztroskotání, neúspěchu, a přesto je ještě něčím, co má lidskou dignitu. A to poslední, to je diskuse s Ladislavem, no to je samozřejmě veliký problém. Tak já si myslím – a je to samozřejmě diskutabilní – že Bůh je subjekt, který se odvážíl vstoupit do předmětného světa, to souvisí s inkarnací, a nechal se poznamenat touto předmětnou zkušeností, a dokonce z ní duchovně pro nepředmětnou stránku svého bytí vytěžil maximum, to znamená: znovu tuto zkušenost předmětného světa integroval do své nepředmětné dimenze. Tedy myslím si, že o Bohu nelze mluvit jako o čirém nepředmětném zřídle nebo zdroji, to znamená, tady možná narážíme na ten základní problém, který se objevuje od počátku v naší diskusi, tím, že ty spíš se kloníš k tomu, abys reklamoval pro tuto pravou, poslední skutečnost – nebo první, slovo pravda, tím nejsi zajištěn, tím se otvírá ten problém, jak pravda vstupuje do předmětného světa a jak je touto zkušeností předmětného světa zpětně poznamenána. V tvém pojetí, jak tomu rozumím, k tomu nemůže nikdy dojít. To znamená, jestli tady není ten podstatný rozdíl, že ty se domníváš, že pravda jako zdroj nepředmětných výzev v podstatě je – z povahy věci nemůže nikdy být v té riskantní přítomnosti v předmětném světě. Já samozřejmě jako theolog se domnívám, že základní biblickou výpovědí je, že Bůh nejenom že obrací svůj zájem k předmětnému světu, nýbrž do něho vstupuje, a toto nazývám tím božím příběhem: okouší v něm něco, co pro něho má podstatný význam. No, tolik bych asi řekl k těm vašim připomínkám, a byl bych rád, kdybyste mi taky mohli zprostředkovat, co jste tady posledně si pověděli.

J[an] K[ozlík]: No, já nevím, my jsme tady – na to, co jsme tady říkali posledně si nějak už nevzpomínám, to by měl reprodukovat někdo jiný, kdo si to pamatuje, ale... tak já jsem na to vzpomínal včera, tak možná, že to bylo ono, možná že to nebylo ono, ty otázky. Ta první otázka nebo jedna z těch otázek, jak se mi zdálo včera, netvrdím, že jsme to takhle říkali posledně, se týkala toho Boha jako subjektu. Ty tam tedy ... tedy takhle: děj, příběh se děje také u Boha, s Bohem se děje příběh, Bohu se děje příběh. Zatímco tradiční theologie má za to, že s tím Bohem se nic neděje, ten je věčný, od počátku až do konce stejný a mění se, nebo děje se něco s lidmi. To tvoje novum je teda v tom, že se něco podstatného děje s Bohem. Také jsi to tady zopakoval. Jestliže ale je Bůh subjektem toho příběhu, pak je otázka, čím je člověk v tom příběhu. Je druhým subjektem? Nebo je předmětem? Je-li subjektem, pak jsou tu subjekty dva; je-li předmětem, pak tu je otázka lidské svobody. Z toho vyplývá například další, druhá otázka, je-li člověkem subjektem mikropříběhu, tak jak to vypadá podle toho tvého textu, že je, tak je tu otázka, jaký je vztah toho mikropříběhu k tomu příběhu božímu. Z toho textu, který jsi předložil, rovněž nevyplývá, o jaký – zdali je boží příběh příběhem Boha ve světě, anebo je-li to příběh Boha se světem. Já nevím, je-li té otázce dobře rozumět. Je-li to ... U tebe to někde vypadá, jako že to je příběh Boha ve světě, protože sám víš, jaké tam máš formulace...

L[adislav]vH[ejdánek]: Vstupuje do světa ...

JK: Vstupuje do světa ... Na druhé straně tam máš takovou velkou vsuvku o tom, jak Bůh je na začátku něco radikálně jiného než svět, vprostřed dějin je tedy v Kristu přiblížen a nakonec je všechno ve všem, to zase vypadá, jako že to je příběh se světem, ne příběh Boha ve světě, ale se světem. Z textu to naprosto není jasné. Z toho vyplývá další otázka: jsou všechny příběhy součástí božího příběhu, nebo jenom některé? A co tedy s těmi ostatními příběhy? A vůbec i ta příběhovost toho příběhu božího, jak o něm mluvíme. Jaká je ta povaha té změny Boha? Ty ta máš toho Parmenida, to je mi jasné, u toho Platona se Bůh nemohl měnit, protože kdyby se měnil, znamenalo by to, že není dokonalý, že je ještě něco, co třeba neví. To tam nebylo možné. A co vlastně ten – jaký je tady ten Bůh? Tam máš výraz, jako že to po statné je teprve před ním, nebo jako že je v budoucnu. To znamená, že je nějakým způsobem nehotový, musí se ... nebo je v tom zakuklený nějaký absolutní duch, který je an sich, není für sich, a vlastně si musí jen něco ujasnit během dějin? Co se tam vlastně dává do pohybu, z toho textu nevyplývá. Bůh je tedy také transcendence to schéma toho příběhu od radikální jinosti až po Boha jako všechno ve všem – co tam je před Bohem, co podstatného je tam před nimi. Tam je to taková jako descendance, boží descendance z transcendence do imanence. Tam jako těžko říci, co je před tím Bohem. To se zase děje ... ostatně je to všechno ve všem, jo? To je Pavlovo, tam se mluví o tom, že všechno bude podmíněno, nejdřív to bude podmaněno všechno Kristu, pak Kristus sám se poddá Bohu, takže – aby byl Bůh všechno ve všem. Tam se jedná o poddán být, podmaněn být, takové jsou tam výrazy, čili tam se jedná o něco mocenského, čili tam je pretence moci, kterou tam někde vytýkáš Bohu Xenofanovu, tak tady je to taky, že jo, to jsou ... No... Příběh neukončený, neuzavřený... to se s tím pere, že jo. Ten příběh je tady ukončený a uzavřený – dokonce jsou takové výrazy jako drama, jestli to chceš zatížit takovým způsobem, tak – drama je hotové, hotová věc, ta jenom proběhne, od počátku až po rozuzlení a závěr. Takže mně se zdá, že... a z toho hned vyplývají ... když se rozhodneš pro nějakou odpověď, tak vyplývají hned otázky další. Na to všechno ten text neříká vůbec nic, nejen že říká něco podezřelého, ale neříká vůbec nic. No a tak z toho důvodu si myslím, že tam to podstatné je to provedení, ten nápad tam je, ale ten nápad napadne každého biblistu, tak nějak jako že s tím Bohem se také něco děje, protože horlí atd. a lituje, a je to snadno dokazatelné, lituje že něco udělal, atd. Ale pak to provedení, to je to nejdůležitější, a to tam není vůbec. No snad ještě další budou...

A: Jen technickou věc. My jsme to s Veronikou rozepsali, a tak kdo to nemáte, tak bych to teď mohla rozdat, třeba. (Prováděno.)

JK: To je taky podivná věc, jak zachovat myšlenku, že Bůh je tvůrcem světa, a pak – nejdřív to udělá, stvoří, a pak s tím dělá nějaký příběh. Čili ty se dostáváš do takových podivných situací, kdy podstatné věci křesťanského učení tam buďto vůbec nejsou, nejsou vůbec dotčeny v tom textu tedy, anebo jsou postaveny do ...

JST: Tak prosím... Já nevím, jestli bych to tedy měl vést, jestli by to neměl vést někdo jiný, když – Jendo, jestli bys to neměl třeba vést ty...

JK: Tomáš, nejlíp ...

TV: Jo dobrý, udílení slova, no ... Tak ještě se něco konstatovala, kromě toho, jak to zrekapituloval minule... Ono toho bylo víc. Ty jsi myslím, Láďo, říkal jednu otázku, jestli tedy ten Bůh mimo svět anebo ve světě, že by se mělo něco vymezit, vyjít z nějakého takového, z nějaké základní teze, zda ... jestli ten Bůh je ...

LvH: Já bych k tomu přidal několik věcí – ale já nevím, jestli „přidal“, protože vlastně Honza, jak mám takový dojem, všechno takřka tam říkal, co jsem si tady dnes dopoledne ještě napsal, jsou to nejdříve tři body, spíš jen formální, a pak sedm bodů... Já to zopakuji, ale obávám se, že se to bude hodně krýt.

Především k těm formálním bodům: myslím, že je celá řada důvodů, proč pojmově je třeba to všechno zpřesnit. A mně se zdá, že ve třech bodech to je třeba zpřesnit přednostně. A Honza už o tom mluvil, takže já se pokusím – jestli se mi to povede, mám to také jen v bodech napsané – trochu zplastičtět. Tak především – on už tam říkal: co to subjekt nebo kdo to je subjekt příběhu, a zároveň tedy jaký je vztah mezi subjektem a příběhem. To je potřeba vyjasnit. Třeba v souvislosti s tím, jak my jsme hovořili o události – Honza vlastně mě přilákal k tomu rozhovoru, protože viděl jakousi paralelitu tohoto dvojího konceptu tak, my jsme si tam pokoušeli ukázat, že ten příběh resp. událost původně nemá charakter subjektu a subjektem se stává. Ten příběh, že! Tedy i když tady je zjevné, že se nemluví o příběhu jakožto subjektu, no tak potom je potřeba říci, co to je ten subjekt toho příběhu, ať už jeden nebo víc, to se k tomu ještě dostaneme. Ale to znamená – rozumíte, ten problém, který vlastně měl být odstraněn, tam zůstal. Protože tím, že se řekne, že Bůh vstupuje do příběhů, tak je tady jednak Bůh, jednak příběh, a ten Bůh, který vstupuje do příběhu, sám příběh není. A cílem bylo pojmut Boha jako dějinného, protože se s ním něco děje. Takže po mém soudu se to musí říci jinak. Já jsem měl za to, že tahle problematiku je důvodem k tomu, aby sám Bůh – pokud to tak přeložíme do téhle roviny, my jsme o tom zatím mluvili daleko střízlivěji na úrovni takové primordiálně přírodní – aby sám Bůh se interpretoval jakožto příběh. To jest: subjekt by byl speciálním typem příběhu. Tak to je jedna věc. Za druhé: co to je objekt příběhu? Jestliže neztotožníme ten příběh, do kterého Bůh vstupuje, s příběhem Boha jakožto subjektu, tedy rozlišíme mezi Bohem jakožto příběhem, a příběhem, do kterého tento příběh-Bůh vstupuje, pak je otázka, co na tom příběhu, do kterého příběh-Bůh vstupuje, je daného, je objektivního; aby mohl Bůh jako příběh vstoupit do nějakého dalšího, širšího příběhu vstoupit, tak je potřeba, aby tu něco takového bylo, aby to bylo dáno. Je tomu tak? Můžeme to takhle říci? To vyplývá z formulace, že Bůh vstupuje do příběhu. To znamená, že tady nějaký příběh je, který se tím vstoupení samozřejmě mění, proměňuje. Ale musí tady být. Jinak nelze vstoupit do příběhu, když tady žádný není. Čili zase: ta formulace vyžaduje nějaké zpřesnění. Čili co je ten objekt příběhu? Konec konců? No a pak je tady další metodická ...

JST: Promiň, já netvrdím, že jsem to tam nenapsal, ale... říkáš: Bůh vstupuje do příběhu. Není tam původně: Bůh vstupuje do světa? Jaký je ten kontext, mohl bys mi to říci, kde to je? Ta formulace ...

LvH: Ano, dobře. Podívej se: Bůh se odvážil vstoupit do předmětného světa – to jsi teď říkal před chvílí. Tedy buď ten předmětný svět je příběh, anebo to je danost, nepřiběhová danost. No a pak tedy v tom případě by znamenalo – to je má otázka: v případě, že tomu tak není, jestliže ten svět je ryze předmětný, nepřiběhový, a příběh spočívá jenom v tom, že Bůh jako příběh vstoupí do světa, který je nepřiběhový, a tím začínají dějiny, nebo něco takového, no tak to je jedna z těch možností, co je subjektem a objektem atd. Já jsem teď vycházel z toho, že to je dvojí – Pokud to je jedno, pak ta otázka bude postavena jinak. Mně šlo teď o tohle: pokud to je dvojí, pokud je tady příběh boží ve smyslu Boha jakožto příběhů, a příběh toho předmětného světa, do kterého vstupuje... já mám dojem, že konec konců bychom se domluvili. Vztít předmětný svět jako nepřiběhový je nonsense, po mém soudu, něco zcela neudržitelného. Tak bychom se jistě konec konců domluvili, že to je také příběh. Tedy jestliže tady je ta distance, no tak pak tu je otázka jedna: jak je garantována integrita toho příběhu předmětného světa, jinými slovy, jak je garantována integrita dějin. Poněvadž v dějinách se děje tento svět, nebo dějiny se dějí v tomto světě. Ať to vezmeme jakkoliv, tak každopádně ten svět a dějiny náleží k sobě. A teď je otázka, co je integritou toho dění, které je celkem, a v jakém je vztahu tento celek integrovaných dějin, eventuálně integrovaných nebo neintegrovaných (když to popřeme), k té integritě božího příběhu ve smyslu Boha jakožto příběhu? Tak to jsou takové formální nebo metodické věci, které po mém soudu jsou strašně důležité a které musí být nutně vyjasněny. Nepochybně tam strkám věci, které tam nebyly, ale to je proto, abych to nějak popotáhl dál, a k tomu je třeba se nějak vymezit, aby se to vyjasnilo. (Konec první strany.)

JST: No, celá ta problematika božího příběhu vzniká na pozadí té klasické křesťanské tradice, kde Bůh je pojmán jako ten, kdo je nad světem, kdo se k němu vztahuje z pozice moci, síly, rozkazu, odpuštění lidem, ale v podstatě tyto jeho akty nemění nic na jeho podstatě, která je hotová, dokonalá. Tohleto schéma samozřejmě s menší nebo větší radikalitou v podstatě převládá dodnes. Samozřejmě jistou korekturu nebo jisté napětí k této představě tvoří celá partie christologická, kdy před křesťanskou teologií stojí úkol, vyjádřit, co to znamená ten příběh Ježíše z Nazaréta pro Boha samotného. A tam jsou ty klasické formulace, které se opírají o janovskou literaturu, že Bůh a Ježíš Kristus jsou v tak úzkém vztahu, že vlastně to, co se děje s Ježíšem Kristem, se děje s Bohem samotným. Jinak před Ježíšovým příběhem a po něm platí, že Bůh je vlastně mimo příběh světa, že to, co on prožívá ve vztahu k lidem, v setkání s lidmi, myslím například na to setkání s Mojžíšem, s proroky atd., že nemá podstatný význam pro něho samotného, že s ním se už nic nového neděje, nýbrž má to význam pro lidi, pro ty, s nimiž se setkává. V tomto smyslu žádný příběh Boha neexistuje, a toto pojetí se ovšem blíží tomu antickému pojetí, kde byl Bůh pojat jako dokonalé jsoucno nad tímto světem. Čili na tomhleto pozadí je prostě ten můj pokus, vytvořit jiný model, jímž bychom pochopili, kdo je to Bůh, tj. model příběhu. A teď tedy ty otázky, které to vyvolalo. – Neřekl bych, že Bůh je příběhem. To je námitka nebo otázka, kterou postavil, jak Jenda, tak Láďa, protože to ztotožnění Boha a příběhu – možná že to je míněno jinak, ale takhle bych to nikdy nemohl formulovat. Prostě Bůh je subjektem příběhu, tj. aktérem příběhu, svými činy, svými zásahy i výzvami, setkáním skrze Slovo, v Duchu s druhými lidmi vyvolává pohyb příběhového charakteru, v němž sám vystupuje, ale prostě ta rovnice Bůh se rovná příběh prostě by předpokládala, že kromě tohoto jednání, chování, aktů, prostě Bůh nemá vlastní kontinuitu, integritu. To prostě je představa, kterou nesdílím. Za druhé. Tedy je tu příběh boží, který se odehrává s tímto světem, je třeba si uvědomit, že jste nikdo neřekli, co rozumíte pod slovem svět, to si myslím že je pojem, který by vyžadoval hlubokého šetření. Prostě to není pojem, o kterém máme všichni jasno, co to znamená. S touto výhradou ho používám také ...

X: Co, co to ...

JST: No svět, no prostě, co to je? Je to veškeré skutečnost ...

JK: Tady jde o to, je-li to tento svět ...

JST: Ale Jendo, ty to kladeš tu otázku, jako kdyby to byla samozřejmost, ale to je obrovský problém.

JK: To já vím, ale já to kladu jako otázku, ty tady odpovídáš.

JST: Já když vezmu tu tvoji otázku třeba, zda příběh boží se děje na světě nebo zda to je příběh se světem, tak zdá se, jako by ten důraz s tvé strany ležel zcela na tom „se světem“ nebo „ve světě“, ale jako by pro tebe vůbec nebyl problémem ten svět. Tak já jen na to kladu důraz a kladu také otázku. To bychom si nejdříve museli vyjasnit...

JK: No, i kdybychom si to vyjasnili, jistě to je potřeba, tak tak otázku tu zůstává. No ...

JST: No ale byla by asi jinak formulována, třeba jestli je to příběh uvnitř Boha samého, nebo příběh, který se jaksi odehrává s někým druhým, s protějškem... Ta otázka by byla docela jinak postavena.

JK: Nemyslím, že by byla postavena jinak.

JST: Čili, chci říci, Bůh je aktérem příběhu, který se neodehrává mimo lidskou sféru, mimo svět lidí, mimo příběh lidí. Přesněji řečeno: to, co my o tomto Božím příběhu můžeme s jistým rizikem vypovídat, to je právě ta část, která se nás týká. Já se musím samozřejmě zaštitit proti námitce, že bych Bohu upíral příběh, který jde mimo naši... mimo náš lidský svět; prostě k tomu já nemám kompetenci, já to nemohu říci takto radikálně, protože bych se chtěl vyhnout této námitce. To znamená: prostě boží příběh, který se odehrává, v němž Bůh je aktivním aktérem, subjektem, je

příběh – který mám já na mysli – to je příběh, který se nás týká, do něhož jsme zahrnováni – a teď: jako objekt, nebo jako subjekt? Jako boží příběh je nahlédnut a rozpoznán jenom tím, kdo se v tomto příběhu nechová jako objekt, nýbrž kdo skrze oslovení, výzvu, příklad je vtažen jako ten, kdo má v tomto příběhu jednat, ne jako ten, s nímž se jenom jedná nebo kdo je objektem příběhu, tj. pasivní objekt. Člověk je vtahován do toho příběhu a má za sebou ve svém vlastním životě své mikropříběhy. Prostě scéna není vyprázdněná v tom smyslu, že by tu byl jediný veliký příběh, který se jakoby valí mimo lidi a ti jsou do něho jaksi vsazeni buď jako objekty nebo přivolání výzvou, aby do něho vstoupili, bez minulosti, bez vlastního příběhu, bez nějaké zkušenosti příběhu. Každý svůj příběh nějak žijeme a jsme uprostřed toho příběhu zastavení, povolání, pozvání. Takže náš vlastní příběh je vintegrován do příběhu božího, jestliže my k tomu přivolíme, my nahlédneme tuto vnitřní souvislost, přijmeme to pozvání. Čili potom ta otázka, jsou-li všechny ty příběhy součástí božího příběhu, kterou jsi vznesl ... řekl bych to tak, že ty příběhy, v nichž ... že jsou příběhy, které jsou vintegrovány do božího příběhu fakticky, nejsou prostě rozpoznány jako příběhy, které mají souvislost, jsou žity bez tohoto poznání. A pak jsou příběhy, které jsou vlastně tvořivým spoluvytvářením toho příběhu, jsou rozpoznány jako příběhy, které mají, které jsou součástí, které mají smysl v tomto příběhu. Zmínil jsi se, jaká je povaha změny Boha, to je ta pátá otázka. Platon tedy považoval, říkáš, dokonalé jsoucno za to, které vylučuje jakoukoliv změnu. Tady se mi zase zdá, že by bylo třeba prošetřit, co to znamená dokonalý. To je jistě určitá představa filosofická, pojem filosofický, který samozřejmě je tak radikální, tak vyčerpávající, že jakákoliv změna působí na tomto pozadí rušivě. Ale my si můžeme představit, že dokonalé je to, co se nese k dokonání, to co je ke konci se nesoucí, teleios. To znamená, pak tedy to dokonalé není dáno, není něco, co je na počátku, nýbrž co je... co se nese ke konci. Tam ta dokonalost, již nic nechybí, je pozměněna v to, čemu Němci říkají vollbringen nebo vollenden, to znamená co teprve ve svém konci spěje k dovršení, ke konci se nesoucí a v něm se dovršující. Myslím si, že v tomto smyslu je Bůh dokonalý. Ne tak, že by věc nebo děj nebo člověk mohl být poměřován Bohem jakožto dokonalou bytostí v každé chvíli, nýbrž že dokonalost v tom pravém slova smyslu eschatologický charakter.

LvH: Pak to však platí o všem, i o stvoření, čili všechno je dokonalé.

JST: To jest ke konci se nesoucí – ano. Nejsou danosti, fakta, která by byla dána v té své definitivnosti, nýbrž že jsou otevřena k tomu konci, teprve z konce rozumíme faktům, danostem, vidíme je, je na ně vrženo světlo, ukazující je v jiné podobě, než jak se nám to jeví v tom šotu.

Y: Tedy že tu transcendenci boží vyjádříš ne tou dokonalostí – ale čím potom?

JST: Transcendence není vyjádřena tím, že je dokonalý oproti tomu, co je nedokonalé teď, to znamená v té danosti, nýbrž ta transcendence je dána tou eschatologickou mírou. Ta míra dokonalosti není dána nějakým výměrem, s nímž bychom suverénně zacházeli jako s něčím známým, jak je tomu u Parmenida a vůbec v té klasické tradici, že Bůh je jeden neproměnný, stálý, a v podstatě tyto výpovědi chtějí postulovat Boha jako cosi, co je dáno v té naprosté dokonalosti na začátku.

LvH: Promiň, ještě ... jestliže v tomto smyslu dokonalé je vše, tj. i stvoření, i Stvořitel, tak vše se nějak odnáší ke konci. V čem je transcendence boží vůči světu, jestliže to nemůžeš v této souvislosti odlišit. Poněvadž v tomto smyslu je Bůh transcendentní stejně tak jako svět je transcendentní. Oba míří přece ke konci. V čem je boží transcendence vůči světu? Tohle vykládáš o transcendenci vůči sobě, že Bůh i svět sám sebe transcenduje, míří ke konci. Ale v čem je založena ...

JST: V tomto základním pohybu, který vlastně určuje věci, jak jsou, Bůh předchází, Bůh je prius. To jest, on má bezprecedentní zkušenost, my všichni máme odvozenou, nebo tedy ... Prostě, stvoření jako takové je v tomto pohybu pozadu.

LvH: Časově?

JST: Časově, věcně – protože na té cestě ten, kdo předchází ... něco, co je bezprecedentní a co po něm všichni ostatní okoušejí jako věc druhotnou nebo jako věc, která je ...

LvH: Jeho zkušenosti jsou také druhotné. Jak jsi vykládal na začátku, že Bůh dělá zkušenost s tím svým vstupem do předmětného světa...

JST: Ano, ale zároveň je vztažen – to je právě ten, co jsem chtěl čelit té námitce, kterou reformace považuje za jediné možné hledisko, Luther i Melanchthon, když říkají, že v podstatě o Bohu, o Kristu nemůžeme vypovídat jinak než že vypovídáme o dobrodiních, o milosti, o příklonu k nám. Jakoby Boží skutečnost prostě se nám vyčerpávala tím příklonem k nám, jednáním s námi, anebo, pokud by ještě byla svébytná mimo nás, nemáme k tomu přístup. Čili metodicky já samozřejmě rozumím té námitce, je řečena proti tomu sebevědomí katolické teologie, která vytvořila takový ohromný systém, jak se zmocnit Boha, dokonale vyložit boží kvality a boží činy, dění, ale nechtěl bych na ní ustrnout v tom smyslu, že bych připustil, že v podstatě má Bůh pouze zkušenost s tímto světem, Bůh je tedy vlastně ve svém příběhu jakoby zaklet do příběhu tohoto světa – to jaksi bych nechtěl připustit jako základní pozici. To znamená: nechávám tu dimenzi té jeho otevřenosti vůči konci, jemuž jde vstříc jako něco, co samozřejmě my nemůžeme myšlenkově plně zvládnout, nemůžeme to prostě popsat, ale metodicky to platí jako prius.

JK: A jak to souvisí s tím, jak jsi vyprávěl o tom, že na počátku je Bůh radikálně jiný než svět a na konci všechno ve všem?

JST: No, to je míněno trochu jinak než jak to předkládáš. Tam je podtržena ta skutečnost, že na počátku mezi Bohem a stvořením je distance, není rozhovor, není setkání. A v průběhu dějin dochází k setkání, dochází k dialogu, tvoří se příběh ...

JK: Tam to není tedy myšleno, že to je nějaká transcendence – a na konci že nebude transcendence, mezi světem a ...

JST: No a to teď chci říci. Samozřejmě tys tady, když jsi mluvil o tom, že Bůh bude vše ve všem, tak jsi to interpretoval přes to podmanění, ano?

JK: No, to je Pavel, list Korintským...

JST: Ano, jenže to je prostě třeba toho Pavla číst přes pašijní příběh. To znamená: podmanění se neděje vnějšně mocensky. To vlastně je fyzikální (snad fyzická – pozn. prep.) záležitost, o to mi nejde. A myslím si, že o to nešlo nakonec ani Pavlovi. Prostě to podmanění se děje tím nejslabším prostředkem. To pravé panství nad světem a ovládnutí světa, ta taková blízkost světu, že to Pavel nazývá „všechno ve všem“, taková blízkost stvoření se děje tím nejkřehčím, tím nejslabším prostředkem, jaký jest vůbec myslitelný, tj. slovem, obětím, tj. něčím, co nemá mocenský primát, co se neděje mocensky. Čili s touhletou korekturou. Tak jak se to děje v dialogu, kde subjekt se otvírá subjektu, kde musíš toho druhého – nemůžeš ho manipulovat, protože když ho zmanipuluješ, tak nedojde k dialogu, nedojde k setkání. Když s ním a s tím, co říká, budeš zacházet tak, jako že předem víš, co říká, že to prostě zasadíš do určitého rámce, nad kterým ty vládneš, tak nedojde k setkání. Čili tím nejslabším způsobem, který je jediný nejnosnější, tj. dialogem, tj. řečeno klasicky v lásce, tj. v otevření vůči druhému. Tak může dojít k té jednotě. A tak si myslím, že to je míněno, že Bůh bude všechno ve všem, ne jako mocenský primát, nebo tedy – jak jsi to říkal, Kristus bude vládnout, odevzdá tu vládu atd.

JK: Ale tak to tam je ...

JST: Je to tam. samozřejmě, verbálně máš pravdu, ale je to třeba vyložit.

JK: O to se vůbec nepřu...

TV: Ještě mě zaujala ta myšlenka, jak jsi říkal, ten Bůh na začátku jiný, že na začátku nebylo setkání, pak během dějin nastalo setkání – ještě jsi chtěl něco dokončit k tomu, ne? Abys ukázal tu změnu nebo jaks to začal vykládat a pak to bylo nějak přerušeno a přehlušeno ... něco tam zašumělo v tom setkání...

JST: To setkání je samozřejmě sporadického charakteru, děje se prostřednictvím určitých svědků, v určitých chvílích, na určitém místě, pak se nějak petrifikuje to setkání, reflektuje se v teologii, dává se tomu určitý kontext, a zase je ten kontext prorážen novým setkáním prostě dochází k těm střetům, nemá to charakter té ... a stále tu je jaksi distance, která ... jíž chybí něco z té dokonalosti setkání v tom eschatologickém smyslu, jak to tedy je očekáváno na konci věků.

JK: No, je to velmi složité, ta zkušenost Boha, která předchází, jeho transcendence vůči světu je tedy tím, že je ... věčně předchází ...

TV: Časově i věčně...

JST: No a v tomto smyslu je hřích jaksi zpoždění, hřích je lenost, je provinění, že jsme zůstali na cestě, že jsme se neotevřeli. Ten nedostatek není, že bychom setkávali tváří v tvář nějaké normě nebo nějakému příkazu obecně formulovanému, nýbrž že jsme nevstoupili do toho příběhu plně, že jsme se mu neotevřeli. To, že nejdeme za tím, kdo nás předchází. – No a teď tedy k Ládovi. No, přiznám se tedy, že to bylo jaksi velmi náročné, všechny ty reflexe, a ještě dvojí reflexe, a potom ještě uvnitř toho další reflexe. Je to – možná, že by ses měl pokusit to formulovat nějak písemně, aby bylo vidět krok za krokem, kam míříš. Formální kritika, pojmové zpřesnění, kdo je subjektem příběhu, vztah subjektu a příběhu. Možná, že jsem tady propadl jakési samozřejmosti, s kterou jsem teď tady vytkl Jendovi, v případě pojmu světa. Ani mne to nenapadlo, že by mohlo být mezi příběhem a subjektem ještě něco, co by bylo potřeba vyložit. Chápu to tak, že příběh není, co se děje mimo subjekt, to by nebyl taky příběh, ale proces, nějaké přírodní dění, nýbrž příběh je konstituován především tím, že nositelem toho příběhu je subjekt a samozřejmě ti, s nimiž se v tom dění příběhu setkává. To znamená ...

LvH: Co to je nositel?

JST: Aktér, aktér. Prostě – použiji obrazu: když se zvedne opona a odehrává se na jevišti příběh, tak se děje tak, že prostě vstoupí postava. Nevede monolog, nýbrž – anebo i když vede monolog, jako teď třeba Janžurová, tak v podstatě i v tom monologu jsou na scénu přivedeni ti nepřítomní. A dochází tedy k sérii setkání, aktů, jejichž garanty jsou ti nositelé. Ty jednotlivé akty scény se nedějí nějak samovolně, nýbrž jsou centrovány, jsou výsledkem postojů a chování těch subjektů, nebo aktérů. Čili mezi subjektem a příběhem existuje tento vztah, tj. tento příběh není, leč že tu jsou subjekty, jednající aktéři, a jednající nikoliv bezděčně, nýbrž s přihlédnutím k jednání druhých subjektů, reagují na tyto akty a vstupují do nich s určitým typem jednání, s určitým přesvědčením, určitým názorem. jejich chování chce něčeho docílit, a dochází k setkání a střetům s těmi, kteří se chovají obdobně.

LvH: Promiň, že ti do toho skočím. O příběhu mluvíme proto, že se nám něco přihází. Já myslím, že bychom vlastně škrtili příběh, kdybychom třeba místo vyprávění, co se mně přihodilo, kdybych říkal, co jsem udělal. Tedy redukovat příběh na akci nebo akce, aktivitu subjektů se mi zdá poněkud problematické. Když mluvíme o tom, co se mi přihodilo, tak tam vlastně veškerý důraz je na tom, do čeho jsem byl hozen, nebo co na mne přikvačilo, co na mne přišlo, čím jsem byl sevřen.... Samozřejmě jsem pak na to taky nějak reagoval. Ale ten důraz není na té mé aktivitě. Čili mám dojem, že samo to slovo nám připomíná, že se tady děje něco kolem nás, do čeho my jsme buď vtaženi, nebo hozeni, nebo co na nás doléhá, ale není to náš produkt.

JST: To máš tedy pravdu ...

LvH: A jak je to tedy s Bohem v tom případě? U lidí je tomu tak proto, že jeden druhému děláme ten příběh, by se dalo říci, ale když jde o příběh boží, tak tam by to znamenalo, že ten příběh boží je výtvar boží. Bohu se nemůže nic přihodit, on jenom jedná, Nebo ano?

JST: Bohu se může přihodit. Ne, nemíním tím, že jsem položil důraz na jednání subjektů, nemíním samozřejmě škrtnout to, co jsi teď řekl, já tam v té meditaci dokonce mám tu formulaci, co se nám přihodí na cestě. To znamená... samozřejmě, je tam ten rozměr toho, že jsme konfrontováni s něčím, že jsem vtažen na určitou cestu, ale je tam zároveň – a musí tam být zároveň, jinak by to nebyl příběh – to, že si to alespoň matně uvědomujeme, že jde o nás, že záleží na tom, jak se my zachováme, že prostě jsme spoluúčastní. Není to něco bezděčného, co se odvíjí mimo nás a do čeho nezasahujeme. Tedy: nechtěl bych upadnout do žádné krajnosti, myslím si, že obojí patří dohromady. Je to vlastně naše jednání, naše spoluúčast, setkání s druhými – a tím, že řeknu setkání s druhými, tím vlastně říkám, že k nám přistupuje jejich svět, a to se nám jaksi přihází, to na nás padá, my se s tím musíme vyrovnat. Ale je důležité, že v tom příběhu jde o toto vidění, toto vyrovnávání, toto zasahování – to chci odlišit od procesu nebo situace, kdy člověk je jaksi tak zmanipulován, že vlastně žádný příběh ... není na něm účastem, je jenom objektem. A teď pokud se týče božího příběhu – tak po mém soudu se Bohu také přihází něco, není aktérem, který všechno vlastně uvádí v pohyb. Přihází se mu, prostě když – slyšel jsem a viděl jsem trápení lidu v Egyptě. To se prostě před ním otvírá, že – a rozhodl se, že s tím skoncuje. Tak to je klasický po mém soudu model příběhu, exodu, který začíná tímhle zjištěním, co se Bohu přihodilo, co nahlédl, jakou situaci mimo sebe.

M[ilan]B[alabán]: Kromě toho se ještě někde užívá, že sestoupil Hospodin, sloveso jarada (?), to se předpokládá za běžnou metaforu, a přitom to je metafora, která není metaforou. Bůh tam něco činí, sestupuje, rozhlédne se, učiní zkušenost a podle toho jedná dál.

JST: Tak tím vlastně je otevřena otázka, zda Bůh je jeden ze subjektů nebo jediný subjekt, rozumí se toho příběhu? A co člověk, je subjekt nebo objekt? Myslím, že jsem alespoň trochu na to odpověděl, jak to je míněno. A teď: je Bůh celým příběhem anebo součástí příběhu? Zčásti vstupuje a zčásti přesahuje? To souvisí s tím, co jsi říkal hned na počátku, když jsi položil takovou alternativu, že Bůh je buď příběhem, tedy Bůh se rovná příběh, anebo vstupuje do příběhu. Tak to první se mi zdá neudržitelné, že by Bůh byl příběhem, protože by byl zbaven toho, co v každém příběhu si subjekt musí uchovat, tj. něco, co tím příběhem není pohlceno, co prostě nese ten subjekt do dalších příběhů, co mu umožňuje kontinuitu v rámci příběhu. To není samozřejmě něco jaksi, co je nedotčeno tím příběhem, ale řekl bych, je to prostor, kam subjekt ustoupí, příběh za ním proniká i na toto místo, má ještě znovu kam ustoupit, integruje to, co za ním vstupuje, znovu to zvládá a znovu vstupuje do dalšího příběhu. Tedy má – co staří říkali a co samozřejmě je metafyzický pojem – jaksi Bůh – a také člověk – má svou substanci. To je samozřejmě neudržitelné v této podobě, ale chce se tím povědět, že Bůh i člověk mají ještě prostor nebo mají ještě dimenzi, která nebo kterou transcenduje dění, v němž stojí příběh, do něhož vstupuje. Proto bych tedy nemohl přijmout formulaci, že Bůh je příběhem, v této podobě. – A teď samozřejmě problematika stvoření a průběh příběhu. To je velmi závažná věc. To je zas... když my řekneme stvoření jako výsledek a řekneme stvoření jako akt – a máme na mysli právě ten mocenský pohyb. Že prostě svět byl stvořen, a svět to je veškerá skutečnost, nebo alespoň v počátečním stádiu, byla jaksi stvořena někým, kdo je mimo tuto skutečnost. No samozřejmě ta obtíž je mnohá, jistě. To je výpověď o něčem, co historicky, zkušenostně i jinak naprosto nezvládneme. Čili je to výpověď, která vyžaduje vždy znovu v každé generaci nebo po každé, když se to ukáže jako problém, nové uchopení. Já si myslím, že ten mocenský princip, který v tom je skryt, že je tu kdosi na počátku, který je mocný nade vše a teď se rozhodne ze svévolí, z nálady nebo z lásky prostě uvést skutečnost té řekneme ještě v té původní podobě k existenci, že to je představa, která – samozřejmě fungovala po staletí, dnes se prostě láme. Dnes stojíme v situaci, kdy nám tato výpověď buď mnoho neříká anebo jsou s ní spojeny ohromné

problémy. Já si myslím, že i to stvoření jako akt, jako dílo musíme pochopit jinak. Já si pomáhám samozřejmě takovou konstrukcí, která je problematická. Ale myslím si, že jestliže tady platí, že kdysi tu byla v sluneční soustavě aspoň pouze anorganická příroda, a že v jistém časovém momentu naprosto v takové nepatrné míře, zanedbatelné, úplně bezvýznamné, se počal život jako to, co se vůbec logicky ani onticky nedalo z té předcházející skutečnosti vyvodit, leží to úplně napříč, tak nějak podobně, totiž že nějak podobně, tj. že to nejslabší, to nejkřehčí si teprve postupně získávalo místo, ba převahu, že tak nějak modelově musíme pochopit i zrod té skutečnosti anorganické, nebo toho, co je před..., na počátku, stvoření je něco, co je na počátku. Víc bych k tomu nedovedl říci, a zdá se mi tedy, že ta představa, že tu je dokonalý, mocný Bůh, který vytvoří tu skutečnost, že to prostě souvisí s tím metafyzickým obrazem, tj. s tím, co vykládá to nejsoucí pomocí toho, co jest, v takové etablované, dominantní podobě. To se mi zdá, že je prostě ...

LvH: To je ale interpretace ex post metafyzická, původně ta metafyzika v tom nebyla, v tom konceptu stvoření. To ex post vkládá do stvořitele, že to je jsoucno, byť nejvyšší atd. Což ovšem není nikterak nutné.

JST: Dobře, tak bys musel teda ten problém, který jsi konec konců položil i ty, byste ho teď museli postavit na pozadí toho nemetafyzického pojetí. Teď: otázka zda nejde o dva příběhy, Bůh-příběh a dějinný příběh, Weltgeschichte, Heilsgeschichte, paralelita, konvergence, divergence atd. To je samozřejmě téma jak... obrovské. Řekl bych: nezdá se mi, že jde o dva paralelní příběhy, vedle sebe, nýbrž příběhy, které se setkávají; ba dokonce, kde jeden bez druhého není možný. To znamená, boží dění, boží příběh je součástí příběhu světa, příběhu stvoření, a ty nejněsnější stránky, to, co nese tyto dějiny, to co jim umožňuje, aby vůbec došly k tomu eschatologickému konci, je garantováno tou, tím božím příběhem, který nás předchází, Bohem, který nás předchází. Čili není na jedné straně Weltgeschichte, dějiny světa, jaksi politické, sociální, ekonomické – a na druhé straně Heilsgeschichte, dějiny spásy, které by bylo možno interpretovat tak, že vlastně vyvolávají z těch dějin světa jedince do jakéhosi prostoru duchovního, v němž by okoušeli cizotu, nepřátelství a vlastně byli tím vyvoláni, vysvětleni z odpovědnosti vůči těm dějinám světa. Prostě dějiny božího příběhu se střetávají, dostávají do nejužšího kontaktu s dějinami světa.

TV: Tak to nejsou paralely, mám tomu tak rozumět, nejsou dvoje dějiny, ...

JST: Ne.

LvH: A co konvergence?

JST: A teď konvergence. No tak to je – konvergence, to zase znamená, že se nějaké podstatné stránky, které charakterizují obě cesty, že se sbíhají. Co by to znamenalo, že se sbíhají, že dochází postupně k ztotožnění. No, v žádném případě divergence, v žádném případě paralelita. Ovšem ta konvergence, ta je selektivní, to není prostě konvergence všeho z těch příběhů dějin, dějinných, to by bylo prostě pravoslavné pojetí, kde i ten ďábel nějak najde v tom eschaton své místo a bude tedy osvobozen, spasen. To znamená, to sblížení, to překonávání distance, to spění k jednotě je možno pochopit jen jako překonání těch temných, zlých stránek, překonání, odmítnutí hříchu, toho, co prostě tu jednotu znemožňuje nebo ruší. Takže konvergence svého typu, svého druhu ...

LvH: Ovšem to znamená i divergence svého typu, svého druhu... Poněvadž selektivní konvergence má svůj rub v selektivní divergenci.

JST: Ano, ...

TV: To je při zlu, ta divergence ...

JST: Divergence ve zlu, konvergence v dobrou... No a na ty poslední dvě... (konec 2. strany, nicméně pokračování viz str. [číslo chybí – pozn. red])

JST: Ta kontinuita, ne, ta vzájemná souvislost těchto příběhů, zejména příběhu božího a příběhů lidí, je založena v tom eschatologickém spění ke konci, to jest jinak řečeno, snad by se to tak dalo vyjádřit, v pravdě, která má tuto eschatologickou dimenzi, tj. je nepředmětným evokativním principem, který volá...

JK: Ten stojí nad Bohem i nad člověkem. To je úplně v háji.

JST: Není to v háji. To je nesmíš tenhle závěr udělat okamžitě. No pokus se to vyjádřit tak ...

JK: Když chci udělat z Boha takového vlastně jenom předáka, který jenom o něco dál myslí, ono ti to tak trošku hraje s tím, co říká Milan, tam kde v bibli to ukazuje, přitaká ještě tomu archaickému, starému pojetí Boha, který nevidí a musí sejít, sestoupit, aby viděl, jo, to je pojetí hodně omezeného Boha, je to kmenový Bůh. Tak potom máš ty dva problémy, pak najednou se tu mohou vyskytnout nad ním také nějaké – nějaké eschaton, které mu je nadřazené. To celou dobu toho Boha takhle sundáváš, a pak ti tenhle problém musí takhle narůst.

JST: No, já bych se toho, co ty říkáš, tak nelekal, za předpokladu, že ten předák – tos ovšem ty použil toho pojmu – prostě je skutečně první. A nic jiného není než on první. Nikdo z lidí. Prostě ta jeho suverenita spočívá v tom, že ...

JK: Tak on je tím, co dělá tu souvislost? Nebo něco jiného? O tom je řeč. V čem je ta souvislost těch příběhů [nečitelné]

JST: Moment. V něm, který se nese ke konci a odtud garantuje tu naši cestu. Právě tím, že jde touhleto cestou a že okouší tu bezmocnost, kdy jediné slovo, jediné duchovní moc jsou tím, čeho užívá a čím vládne, tak tím vlastně ukazuje cestu a cíl všemu stvoření. Protože ta mocenská cesta vede do záhuby, nebo lépe, ta nevede k tomu cíli. No a co je nadto? Nebo proč tě leká, že by byl slabý?

JK: Ten Bůh se prostě vzdává těch univerzálních nároků, až nakonec potom ...

JST: No to je právě univerzální! Jinak řečeno, a ty si myslíš, že to mocenské je univerzální?

JK: Ale proč mocenské? Já nehovořím o mocenském, ta moc nemusí být ... když mluvím o mocenském, tak co já myslím. Ty myslíš vnějšně mocenský, já může myslet niterně mocenský, že. Čili může říkat oba mocenské, záleží na tom, je-li to vnější moc anebo vnitřní. Ale šlo o to, že nejsou to všechny příběhy, které by se, kterými by se nějak zabýval, to znamená, jsou to jenom ty, které řekněme víme z bible, ostatní ho nezajímá. To je takové... Ono to v bibli je, jistě, ale je to blbost. Asi skutečně, i když to ve Starém zákoně není, tak to domýšlejí, je tam nutný. Co ten Bůh, jak ten Bůh ale myslí s jinými národy? Jakou ty hraje roli v jeho příběhu? O to se ten starý Izrael asi nezajímal, aspoň ne tak příliš. Ale nakonec pak musel. Takže ty univerzální nároky, které nemusejí být mocenské, anebo jsou mocenské, ale jinak než jak ty říkáš, nebo jak jsme se dohodli, že to může být dvojitý, ty tam pořád jsou. Když je skutečně ten ... Musíš si dát strašného bacha, abys toho Boha tak jako ... i když by to bylo biblické... neponížil na někoho, kde je vlastně kmenovým bohem. Pak je tu otázka, čemu je vlastně podřízen. To jest, co je... Pak je tady nějaká pravda nad ním, a ta integruje ty jejich příběhy, Boha a člověka. To je tragédie, pro Boha, to už není ani Bůh, to není nic. LvH: No tak je to antické, nebo je to stará sokratovská otázka, když postavíš otázku, co je zbožné: je to proto zbožné, že to chtějí bozi, anebo to bozi chtějí, že to je zbožné? Ne tedy, že bozi přestávají být bohy, ale prostě stávají se součástí toho příběhu světa, a to, co je zbožné, to je ta věčná norma, věčné kritérium, závazné pro bohy stejně tak jako pro lidi.

JST: Ano, ale to je typické pro tu otázku, pro tu argumentaci, že se tu mluví o zbožném a o bozích jako o danostech...

LvH: No jistě, protože to je v pozici metafyzické...

JST: A my o tom mluvíme prostě v tom eschatologickém pohybu, to znamená to pravé je ne dáno nad Bohem a nad lidmi, nýbrž se děje v té boží cestě. A v tomto smyslu, chceš-li, je to normativní, tj. je to univerzální, je to ...

JK: I pro Boha to je normativní? Ta otázka totiž jen tím, že to nějak dáš do pohybu, ještě nemizí. Víš, že prostě – tam to stojí, a u tebe to takhle šlape, ale...

JST: Ale dáš mi snad za pravdu, že prostě už to nemůžeš položit v tom rigidním statickém smyslu, jak to bylo položeno v té antice.

LvH: To ne, ale ten problém, i když se zbavíš té statickosti, zůstává.

JST: Ale není jej možno zodpovědět prostě v té statické podobě buď anebo.

JK: Nějak je potřeba jej zodpovědět, to je jasné.

LvH: V čem je vlastně založen rozdíl mezi Bohem a světem, nebo Bohem a člověkem? Oba míří ke konci, tys říkal, že Bůh je o něco napřed, to by se muselo ...

JST: Ale ve smyslu télos ...

LvH: Ano, k cíli. No a v tom smyslu otevřenost k budoucnosti je tady základní výbavou jak boží, tak lidskou, a člověk ji může nějakým falešným krokem podlamovat, může se jí zbavovat, atd. Ale v zásadě... No a tak v čem tedy je to zaměření ke konci, Kozák tomu říkával téličnost, v čem je tedy ta téličnost boží normou pro téličnost světa?

JST: No, protože je univerzální, protože Bůh je jí vždy otevřen, neselhává na této cestě, v těchto aspektech...

LvH: Jak to, že neselhává, když „lituje“?

JST: Je to pro něho existenciální jaksi ... něco, čím je v tom svém příběhu plně zaujat, že mu je plně vydán, kdežto člověk nikdy ne, člověk vždycky troskotá, vždycky ...

LvH: Bůh také troskotá. Bůh zemřel. Ztroskotal daleko víc než kdokoliv z nás.

JST: No to je třeba rozlišit, ten konec jako zmar není ničím minus (? – nullus?) ...

LvH: No ten lidský je? Má přece zaslíbení.

JST: O lidské smrti já jsem nehovořil...

LvH: No a svět – zahyne? Bůh vlastního Syna vydal, aby spasil svět.

JST: To znamená, aby provedl právě ten výběr, to právě aby došlo, aby bylo zachráněno, ne aby svět jako takový byl celý přenesen. Čest králů, čest národů má být přenesena do nového Jeruzaléma, ne všechno.

LvH: Ano, ale sám připouštíš, že Bůh potřebuje zkušenosti, a že také lituje, a vrací se atd. To znamená, že on musí překonávat i sám sebe, i své falešné kroky. Čili také Bůh potřebuje svou dobrou budoucnost, své zaslíbení, které ho vyzvedává z těch falešných kroků, které udělal a dělá.

JST: No, to je formulace velmi už radikální, falešné kroky... Lítost, revize nebo u Ezechiele, kde je řečeno: dám novou smlouvu, nebudu vzpomínat více ... to nemůžeš nazvat, že to je falešný krok, to je prostě... to je ... rozhodnutí, které je vyvoláno nebo které je neseno tou zkušeností deformace, ke které došlo, když ta první smlouva byla svazkem nebo něčím, co mělo konstituovat život Izraele, ale to nebylo falešné. To, že k tomu došlo, nebylo mylným krokem. Prostě v tom lidském příběhu to bylo proměněno k nepoznání, stalo se to vlastně něčím jiným. V tomto smyslu to znamená, bylo to

něčím nepodobným nebo neodpovídalo to tomu télos. A proto to muselo být změněno, ne že by to bylo falešné. To stále jako by zatím byla představa, že Bůh to měl vlastně vědět a teď by to zase měl změnit...

LvH: Nejenom že by to měl vědět, on to ví, on to věděl. Ježíš to vykládá tak, že pro tvrdost srdce – to znamená, že to je kompromis se skutečností. No a ten kompromis, když to takhle nazveme, tak je někdy nahlédnut jako perspektivnější než neperspektivní zničení potopou. Čili je tam vážení situace, rozhodování a také mylné rozhodnutí. Potopa je chápána jako mylné rozhodnutí. A proto už nikdy více potopa. Když to bereme jako argument pro boží příběh, tak to musíme brát celé. No a z toho důvodu to skutečně znamená, že Bůh je stržen do dění tohoto světa.

JST: No, tak se to pokus vyjádřit teď ze své pozice. To znamená – když se vám zdá, že tu je Bůh podřazen tomu télos, já si myslím, že to není tak příkré, tak radikálně vyjádřeno v tom mém pojetí, že to je trochu jinak, ale co tedy zbývá jako druhá či třetí možnost? Ta klasická, ta přece ztrácí snad tu vypovídací schopnost, ta nám blokuje zase z jiné strany cestu kupředu. A to pojetí pravdy, to je tvé specifikum, jímž se snažíš někdy nahradit – říkáš pojem pravda místo Bůh – to se mi zdá, že zase tam zůstává nevyjasněna jednak ta normativita pravdy, jednak to, jak se má k příběhům lidí, k eschatu, prostě tyhle problémy tam také nejsou nějak vysloveny. Pravda potom vypadá jako taková norma nad tímto světem, která nikdy s tímto světem jaksi není spjata – v tom smyslu není spjata, že by do něho vstupovala přímo, jediné skrze svědectví lidí – no a v jakém vztahu je potom k takto pojaté pravdě Bůh? Je s ní totožné, anebo je k ní také ve vztahu podřízenosti?

TV: Uděláš pokus, Láďo?

LvH: No, můžu. Ale ještě Honza...

JK: Jenom poznámku. Ten tvůj Bůh je na tom už tak špatně, že už tady nebyl potřeba vůbec. Protože pak už tady mohl být jenom prorok. A to – poněvadž ten Bůh jednak nevěděl, stál sám pod zaslíbením, mýlil se, byl jenom o dva kroky vepředu, tak čím se pak už liší od proroka? Řekněme, otvírá se budoucnost a nějak to zvěstuje lidem, ví to dřív než lidi. To už se vůbec nedalo ...

JST: Liší se jako pars pro toto, to znamená je v něm ta partikularita, je v něm ta svázanost se situací, je svázán s prostředím, v kterém žije, není nikdy schopen vyslovit něco, co by vždycky pro všechny platilo nebo bylo závazné. TV: Tak to si se pokusil odpovědět bezprostředně na několik těch otázek a námitek. Dobrá. Chtěl by něco někdo komentovat k proslovenému?

MB: Já bych chtěl něco říci k tomu celému dialogu, Kozlík-Trojan. To slovo ovšem Kozlík neinterpretovat zcela správně. To je vytrženo ze souvislosti, protože tam je to tak: Nyní jsme děti boží (tekna Theú), ale ještě se neukázalo, co budeme. Tím se chce říci: přesto že jsme v Kristu, přestože jsme lidmi víry, není to ještě konec cesty, ta cesta ještě někam vede. Podobně jako když Abrahamovi bylo řečeno, aby vyšel, a je řečeno, že šel, nevěda kam přijde. To je právě ta otevřenost k budoucnosti, která ještě nekončí ani Kristovým zjevením. Otázka podřazenosti je tam vedlejší, to je otázka terminologická, takže celá ta diskuse o té podřazenosti myslím nebyla dost funkční, podstatná. Podstatné je to, že ani člověk kristovské víry není ještě u konce cesty, poněvadž ta cesta nikdy nekončí. Ale podléháme určité sugesci, takový jakoby eschatologický pohled bible předpokládal nějaký definitivní konec. Tak tomu ovšem není. Obrazy, které líčí eschatologickou skutečnost jako nicnedělání, jako by šlo jen o oslavu, jako dokončení běhu atd. jistě mají něco do sebe, ale zároveň jsou velmi silně poplatny přetrvávajícímu archetypickému myšlení, které předpokládá, že konec se vrátí ke svému začátku a tak, jako že začátek byl dobrý a zlatý, bude také konec dobrý a zlatý. Tou eschatologií to všechno začíná a začne. Představovat si věčný život jako nějaký konec se statickými momenty, elementy, to je myslím z hlediska biblického, pokud to vezmeme v hloubce, z nejhlubších rovin, nesmysl. Tak to je k této věci.

JK: Tak ještě řekni, jak ten příběh bude vypadat. U Jakuba ten příběh končí...

TV: Nepřerušuj, neruš ho...

MB: Za druhé, to by bylo trochu kritické k Jackovi, s nímž ovšem většinou souhlasím, a myslím, že Honza Kozlík a možná i jeho duchovní otec se zpětně vrací k jakési nehybnosti boží, a vševědoucnosti v abstraktním smyslu, ale to bych musel více rozvést. Proto si mohl Kozlík dovolit útok na antropomorfní představy jako cestu Boha a přirovnat to ke kmenovému božstvu, které sestupuje z toho kmene, aby se rozhlédlo, což je ovšem nesmysl a nepochopení biblických příběhů. Poněvadž ti si velmi dobře hlídali, aby nepodlehli nějakému mýtu, a každý mýtus pořádně rozbili, a jestliže něco z nějakého mýtu, jako je třeba sestupování, přece přejali, tak to integrovali do zvěsti – tedy to už museli vědět, proč, museli pořádně zvážit, to už bylo reflektované převzetí určitého momentu, a takovým momentem bylo právě to sestupování, kterého se užívá velmi často, potom ještě i v Novém zákoně, Bůh sestoupil ve svém Synu, sestoupení do pekel, prostě, jakkoliv to vypadá antropomorfně, je to ve skutečnosti vyjádření skutečnosti, která se jen formálně opírá o tyto výrazy. A nyní k tomu Jackovi, bych chtěl posílit tvou pozici, myslím, žeš ji poněkud oslabil, když jsi říkal, že kromě christologického pásma nebo christologického středu, kde Bůh a člověk jsou jedno – „já a Otec jedno jsme“ – kdy je patrné, že nejenom s člověkem, ale i s Bohem se něco děje, jakoby předtím, v tom rámci starozákonní smlouvy, něco takového nebylo, že by novozákonní christologie byl bez analogie, to myslím že tak není, že od počátku toto christologické dění probíhá, od Abrahama dále, až do těch postav jako byl Mojžíš, který se ocitá v naprosté osamělosti na poušti a má být kamenován, jako Jeremiáš, který bere celou tu tíhu hříchu lidu na sebe, a jako Ebed Jahve, Iz. 53. kap., kdy je patrné, že druhý Izaiáš na místě božím celou tíhu té situace dobrovolně bere na sebe a nese ji, a tím pomáhá Izraeli, aby našel cestu vpřed. Takže myslím, že omezovat tu christologii na christologii pouze novozákonní není dost přiměřené celku biblické zvěsti. Že Bůh a člověk patří k sobě, je od počátku zcela patrné. Otázky, jaký byl Bůh na počátku, jestli byl radikálně jiný, pokládám za nevěčné, nepřiměřené, poněvadž to bible odmítá a limine, uvažovat o Bohu a se. Proto odmítá jakoukoliv theogonii; pokus přijímá některé theogonické prvky, tak tu theogonii zase podstatně rozbije na padrt' a opět vezme jenom nějaký moment, ale ... Bůh a člověk, říká Buber, tvoří, nerozlučnou dvojici. Samozřejmě, že ten poměr mezi Bohem a člověkem v tom dvojediném příběhu by se musel vymezit asi přesněji, než jsme to tady vyrozuměli. Bůh je ta pravda, která člověka předchází, která ho nese, garantuje, která mu otvírá cestu. Ale člověk je – teď nevím, abych to – ta pravda, skrze niž to všechno je realizováno. Ovšem tyto formulace se mi možná nepodařily, ale odtrhnout, uvažovat o Bohu bez vztahu k člověku, prostě jako abstraktum, Bůh jako modla... A ty obrazy, jako by Bůh byl předákem, no, to jsou jen marginálie. To ses pokusil více méně zesměšnit, když užijeme slova předák a vzbudí se v nás asociace, co dnes předák znamená, tak je to samo o sobě hned shozeno, zkraje. Ale podívejme se na Izrael, který kráčí pouští, tam je ta truhla, na ní stojí neviditelný Jahve, a ta truhla kráčí před tím ostatním lidem. I když je to jenom o kousek cesty, tos opět bagatelizoval, tak to znamená velmi mnoho, poněvadž za určité situace, jako je cesta pouští, znamená i pár kroků velmi mnoho. Je to věc kvality, ne kvantity. To se mi tedy zdálo velmi silně bagatelizováno v tvém příspěvku.

JK: Jestli k tomu mohu něco říci. Jednak tedy se asi jedná o nepochopení toho, oč tady vůbec šlo, že já a můj duchovní otec jsme propadli nějaké statickosti. Z toho nelze vinit ani mne, natož jeho, což lze doložit. A šlo o to, že aby Jack zachránil příběhovost a já nejsem proti tomu příběhu – a jelikož on s tím neudělal vůbec nic, a teprve teďka, když klademe otázky, tak se to pokouší nějak jako tam najít – když to chce zachránit, tak tam má spoustu obtížných věcí, ohromných obtíží. On tady v té diskusi, jak jsem už předeslal, zachraňoval tu příběhovost tím, že neustále Boha stahoval až na toho předáka – Ale ani to jsem nemyslel jako nějaké bagatelizování, a vůbec už jsem nemyslel na nějakého předáka dneska. Spíš jsem myslel na to, je-li pak vůbec nutný. Jestlipak nemůžu mít třeba z toho, co říkáš ty,

není třeba mluvit o Kristu, týká se to každého člověka, a každý člověk, který vidí o dva kroky dál, je vlastně tou pravdou, která je nám teď potřebná na poušti. A je vlastně tím bohem. To znamená, že to, co tady bylo na počátku, totiž udržet příběh boží, se stává zbytečným.

MB: To snadno řekneš, člověk, každý člověk, který je o dva kroky dál. Ale který člověk je o dva kroky dál? To jsou samé postuláty, které na ničem nedrží ...

JK: To jsou tvoje postuláty, já jsem je sem nepřinesl...

MB: To jsou tvoje postuláty. Protože kdyby byl nějaký člověk o dva kroky dál, tak řeknu, to je boží člověk. Ale musel by být o dva kroky dál.

JK: Jenže pak by tam ještě musel být ten Bůh, ještě by tam musela být ta pravda...

MB: To odmítám.

JK: No tak to řekni, jak to myslíš.

TV: Pokračuje tedy kolega a nebude rušen...

JK: Řekni, jak to myslíš, a já se vymezím k tomu, co řekneš, teďka na místě.

MB: Já jsem odmítl pouze ty bagatelizace.

JK: To nebyla žádná bagatelizace. Je to možný, ale pak ...

MB: Stále odtrhuješ Boha a člověka. Říkáš: to může i člověk. Zajisté, to může i člověk být o dva kroky dál, ale člověk víry, člověk, jemuž Bůh jako výzva a jako pravda předchází, nese, garantuje, otvírá. A to bych se radoval, že je někdo o dva kroky dál.

JK: A potřebuje člověk víry ještě nějakého Boha?

MB: No, samozřejmě! To bych vůbec neodtrhoval. Například, kdybychom to konfrontovali Bůh a pravda, tak ta paralela se může vést hodně daleko, ale zároveň se ukáže také nějaké nevhodnost použití toho slova pravda místo Boha. Například, kdybych si představoval, že Bůh je výzva, nebo pravda, která tady je už před ním, která přetrvává celé dějiny lidstva, lidstvo zanikne, ale ta pravda, ta nezanikne, ta tady bude, ta výzva, ta zůstává jako to jediné cenné, tak to pokládám za spekulaci, která nemá biblickou základnu a je poplatná ve skutečnosti něčemu úplně jinému. Přijmout vůbec tuto představu, tu možnost toho, že by se ten experiment toho božího příběhu nepovedl a že by Bůh zůstal sám nad troskami tohoto příběhu v jakémsi podivném prázdném prostoru-neprostoru, to prostě člověk víry na to nepřistupuje, to pokládá za pouhou spekulaci. Bůh bude všechno ve všem, tam to míří.

LvH: A co potopa? To je také spekulace?

MB: Potopa?

LvH: Tam byl Hospodin přece takřka v prázdnu, tam bylo všechno lidstvo zlikvidováno, zachráněn byl jedině Noe s těmi zvířaty – a Bůh toho litoval.

MB: Ano, jistě, Bůh toho litoval, to litování je ovšem, zvláštní kapitola, to jsem neviděl, jestli to Honza myslí pejorativně nebo jestli to říkal z pouhých rozpaků, ale to je právě to, že ta pravda se obohacuje skutečnostmi, to litování tam nechápu jako antropomorfní záležitost, jako nějakou metaforu, jako ... nýbrž jako reflexi určité zkušenosti. Litoval. Podobně – možná že tento příklad s potopou, který je zvláště obtížný, není nevhodnější, ale přenesme se do jiné situace, kdy Bůh litoval, totiž do příběhu Jonášova, do Ninive, kdy prorok sám tam nechce jít, ne proto, že by se bál, protože to jsou jen psychologické pseudovýklady, nýbrž proto, že se sám obává, že by se spravedlnost boží nenaplnila a že by se ti lidé mohli jako na potvoru mohli obrátit – a proto tam nejde, a že by předešli Izrael nebo

že by stáli s ním alespoň na jedné rovině a byli by zachráněni podobně jako on. Bůh jako experimentující pravda, zachraňující, toho člověka přece jenom pošle, nějak ho přiměje, aby tam šel a došel, a teď očekává, co se stane, není s tímto zloměstem předem hotov, ani neví, jak to předem dopadne. Není v tomto smyslu vševědoucí. Vševědoucnost by tu byla opět jenom abstraktem, nýbrž očekává, jakou reakci to Jonášovo kázání vzbudí. Když vidí, že to vzbudí kladnou reakci, že tedy ti lidé udělají to, co se nazývá tím obratem, obrátí se čelem vzad, k pravdě, vyvodí důsledky ze své činnosti, pak – tak je to řečeno: Hospodin litoval toho zlého. Nazvat tedy toto rozhodnutí, město zničit, omylem, není myslím adekvátní. A tady jsem chtěl položit ještě otázku, jestli tohle je možné aplikovat na pravdu, kdybychom ji používali na místo pojmu Bůh – pak bych ovšem byl tu koncepci ochoten přijmout, poněvadž pokus použít jiného výrazu, vůbec jiných výrazů, nejenom jednoho, se děl od počátku, v Novém zákoně to je také mj. pravda. Ale vždycky je to v těchto relacích.... v souvislosti s tím, co Bůh zamýšlel s Izraelem, tedy v tomto eklesiologickém kontextu, a proto se to ubránilo gnostizaci a mytizaci. Kdyby ovšem se myslelo, že pravda nelituje, nezastavuje se, je předem rozhodnuta, co provede, a to také provede, a nic jí v tom nezabrání, nedochází tedy k tomu jakémusi zauzlení či zastavení, pak bych to musel odmítnout. Ale to je právě k tom konceptu pravdy nejasné, není to jasné ani u Rábla.

TV: Tak jsi dokončil svůj vstup do tohoto – poněvadž je za 10 minut půl deváté, domnívám se, že by tady měl po dvou teologiích promluvit filosof, aby reagoval na to, co teď slyšel. Jistě ovšem bude mít i přítel Jan svůj příspěvek. Tak, Láďo, kdybys mohl na něco z toho něco povědět, co tu bylo řečeno...

LvH: V každém případě, já jsem už minule, když tu Jakub nebyl, říkal, že ten základní záměr nejenom že беру, nýbrž že považuji za nás společný záměr. To znamená: i když tady přicházím – nebo Honza tu přichází s kritikou a eventuálně s bagatelizací, kterou odmítl, tak to je ne proto, že bychom odmítali základní záměr, nýbrž že odmítáme jistý typ vypracování. Proto si myslím, že není na místě zapomínat, že nejsme na dvou stranách barikády...

JK: Jak se mylně domníval Milan...

MB: To jsem se já nedomníval! Já jsem chtěl jenom stopnout bagatelizace a vrátit vážnost tomu, co tady Jack přednesl. Ty první otázky, ty já беру. Ale ty ses dostával tak trošku do hospodského typu hovorů...

TV: Teď snad kdybysme nechali pokračovat – každý dostal slovo, tak... (už poslední část byla velmi špatně nahrávaná, na tomto místě už nahrávka končí, dál je jen šum; další text na druhé straně kazety začíná až po jisté chvíli, už lépe – pozn. LvH)

LvH: No, já tedy jsem proto, navrhuji, abychom všechny ty kritické připomínky brali jako takovou rodinnou záležitost, tj. považovali všechny námitky v zásadě za směřující k vylepšení toho modelu, nebo k vylepšení toho typu interpretace. Nikoliv tedy ... tady nemá cenu obhajovat jednotlivý argument poukazem k tomu, že něco bylo kritikem opomenuto, něco bylo bagatelizováno, atd. Prostě jde o to, je-li ten argument platný nebo neplatný, v tom detailním záběru. Tedy po téhle stránce bych navrhoval, abychom z toho nedělali takovou – jaksi – souboj, ale nechali si dojít všechny námitky druhé strany, vždycky. No a teď tedy ... Mně se trochu zdálo, že Jakub skončil tím, že říkal – no vždyť vy to taky nemáte lepší, vy zas máte jiné vady v tom, atd. – jako trochu dětské. Když už jsem v koncích a někdo mne chytl za ruku, že jsem něco ukradl, tak mu začnu říkat, že včera zas on ukradl něco jiného. To může být sice pravda, ale je to k ničemu. Protože však samozřejmě je lépe a jednodušeji možno kritizovat, než sám koncepci přinášet, tak bych chtěl teď skončit tím, k čemu jsem byl vyzván, a to jak Jakubem, pak ještě mezi, a zejména teď Milanem, který teď de facto hodil znova tu udičku, kdyby to bylo možné s tou pravdou tak udělat, tak že by to bral – což mne nemůže ovšem nechat chladným. No a řeknu, jak já si to představuju, ale samozřejmě to bude spekulace. Ale já

nemohu sáhnout k nějakým mýtům, rozbíjet je a pak ty drčky použít k něčemu novému, protože já už nemám takovéto mýty k dispozici, které by mi držely v těch drtkách pohromadě. Já tu zvěst, to kérygma musím nějakým způsobem slovně obléci, vůbec to nějak ... pokusit se zformovat nikoliv ze zbytků mýtu, nýbrž ze zbytků filosofie. To ovšem dělá Milan taky, to dělá každý ...

MB: No jistě ...

LvH: A to znamená, že ty prvky spekulace tam musí být, protože filosofie je v podstatě spekulace. Ovšem spekulace, která má svá kritéria, nesmí se rozvíjet do nekonečna, nýbrž musí se kontrolovat atd., takže... samozřejmě to bude určitý filosofický pokus a s tím – to nebude ještě vypracované – a nepochybně spekulativní. Vycházím z toho, že to, čemu v bibli se říká nebo spíše ten, komu se říká – to je ten problém – Bůh, že prostě není možno toho, kterému se říká Bůh, brát jako subjekt. A to prostě proto, že s tím jsou právě ty potíže, že by tím byl stržen do světa, protože každý subjekt má svou vnější i vnitřní stránku a s tou svou vnější stránkou prostě patří do světa. No a já zatím nemám žádný důvod, proč bych ho strhával do světa, mně se naopak zdá, že potřebuji nějakou instanci, která je takřkajíc mimo tento svět. Nebudu teď vykládat, co je to svět atd., samozřejmě se to dá vykládat, ale to by se se zakecal úplně jiným směrem.

No a co tedy zbývá? Prostě ty předáky radikálně antropizují, tj. nejsou žádní jiní předáci než lidé, a od těch lidí, tedy i těch nejpředáčtějších předáků, radikálně odliším takzvaného Boha, a protože ten termín Bůh sugeruje, že jde o subjekt, byť supersubjekt nebo nějaký nadsubjekt, tak místo toho jsem navrhl nebo navrhuji užívat to, co bylo podniknuto už v českém myšlení přinejmenším dvakrát, vlastně třikrát, ale hlavně dvakrát, tj. jednak u Rádla a jednak u Hromádky, totiž pojmut Boha jako Pravdu. A když řekneme pravda, tak tam není sugerován subjekt. Něco z toho subjektu, tedy zejména osobnost, osobní charakter musíme nějak zachovat, ale tak, že nebudeme subjekt předpokládat. No a co potom zbývá? Zbývá z toho to, co vyvolala ta otázka Sokratova, zda zbožné je proto zbožné, že to chtějí bozi, anebo zda to bozi chtějí proto, že to je zbožné. Jestliže likviduji tyto bohy, kteří jsou stejně tak podřízeni jako lidé tomu, co je zbožné, tak mně teď jde o to, co to je zbožné. Mně jde o to, co to je to pravdivé. Mně se zdá, že nemohu Boha chápat jako někoho, kdo konstituuje to, co je pravdivé, kdo rozhoduje o tom, co je pravdivé a co není pravda. Nezdá se mi, že bych mohl přijmout Boha, který by musel respektovat, co je pravda a co není pravda, a tak identifikuji Boha a pravdu. A říkám, že Bůh je pravda. Nejsem první, máme jistou tradici, že Bůh pravda jest, to už bylo vysloveno před nějakým časem.

MB: To nebylo řečeno nikdy, ani napsáno.

LvH: No ...

MB: Odkud je to citát? Já jsem ta pravda – to bylo řečeno Ježíšem.

LvH: No dobře, ale také: Bůh duch jest, a ti kteří se k němu modlí, v duchu a pravdě musejí se modlit – tam je vyloženo, co to je duch. Například. Ta pravda v tom je taky. Ježíš sám o sobě prohlásil, že je jedno s Otcem, a že je pravda. Takovéhle konstrukce jsou celkem dost jednoduché. Doslova to tam skutečně není. Jinak že Bůh je pravda, to je myslím myšlenka, která musí napadnout každého, kdo čte Nový zákon nebo jen evangelia. – No a teď: jakou povahu má ta pravda? Není to subjekt, nemá vnější stránku. Je to ryzí niternost, nebo lépe ryzí nepředmětnost, no a teď ... Otázka vlastní, hlavní, která dnes naléhavě vyvstala a která nás zajímala, k vůli níž jsem celý tenhle úvod udělal, nezáživný, totiž jak pravda předchází v dějinách člověka? Jak je pravda o ty dva kroky napřed? Jak ta pravda může fungovat jako ten ohnivý nebo dýmový sloup, který vedl Izraelce?

Aniž bych tady hypostazoval nějaké bytnosti či bytosti či jsoucna či já nevím ještě co, tak jen několik věcí, které jsou nepochybné. Zdá se mi, že právě pokus o hypostazí nějaké jednou provždy od počátku až ke konci platné pravdy je třeba odmítnout, protože to je metafyzická konstrukce.

Zůstaňme jenom u toho, že předchází. Co to znamená, že předchází? No, mně se zdá, že nejvýhodnější je soustředit se ne na časovou, ani na prostorovou distanci, nýbrž na distanci kvalitativní, jak to navrhl nebo jak to formuloval Milan před chvílí, tj. je to pokus vystihnout to, že všude, v každé situaci, za všech okolností, v rámci každé události, i v rámci velkých dějinných souvislostí, že vždycky najdeme nějaké napětí, nejenom distanci, nýbrž napětí mezi – a užiju teď Rádla, abych připomněl, k čemu to je – mezi tím, co jest, a tím, co by mělo být, co být má. Tato distance a toto napětí, což je víc než distance, je charakteristické pro všechny lidské situace. Je to něco, co je založeno tou pravdou. Tj. kdyby nebylo pravdy, nebylo by tohoto napětí. To napětí není ničím vnitřním tomuto světu, těmto vnitrosvětským situacím, dějinám a čemu všem, nýbrž je to něco, co je vyvoláváno pravdou, něčím, co je mimo tento svět. Žádné vnitřní rozpory, jak to chápal Hegel, nýbrž zásadní distance a napětí mezi tím co jest, už jest, a tím, co býti má, spíš ještě než tím, co bude. Protože to, co býti má, je zčásti tím, co bude, ale vždycky transcenduje, vždycky to, co býti má, ať se stane cokoliv a jakkoliv, vždycky ještě býti má, něco tam zůstane z toho, co býti má a co není. A teď bych to chtěl ještě radikalizovat: mně se zdá, že to napětí za prvé je zcela situační, že tady není ta situace taková, že by na začátku to napětí bylo největší a že by se postupem, tím procesem nahoru a kupředu, jak to formuluje Teilhard de Chardin, že by se to napětí a ta distance, že by se zmenšovaly. Mně se zdá, že právě nejmenší napětí, takové ... že ta velikost napětí je nejmenší na začátku, a čím se ta pravda v důsledku onoho napětí prosazuje víc a víc, tak že to napětí roste. Že tedy za prvé to napětí je situační, není tady jednou provždy nějaká pravda, vůči níž ten svět je v napětí, a teď to napětí se mění podle toho, jak se ten svět vyvíjí, ale ta pravda že by se nevyvíjela. Ale není to ani tak, že by ta pravda vstupovala do světa a vyvíjela se spolu s tím světem, nýbrž ta pravda vždycky předchází. To je myslím jediná věc, z které musíme vycházet, a přechází tím způsobem, že čím je stav, kterého bylo ve světě, v dějinách dosaženo, čím je kvalitnější, tím to napětí mezi tím, co už tu je, a mezi tím, co tu vlastně má být, je větší. Tento paradox je třeba po mém soudu přijmout, máme-li se vyhnout nějakým komplikacím, o kterých se teď nebudu zmiňovat. No a výsledek je tedy ten, že perspektiva dějinná spočívá v tom, že lidi na sebe mají být stále hodnější, ne, že je stále lidštější, že lidi jsou na sebe stále hodnější, těch, co umírají na nemoci, co umírají hladu, že ubývá, že nejrůznější organizace a instituce, které se starají o lidi, že nabývají na váze i na kvalitě, a že se tedy pečuje o lidi víc než kdysi, a že je méně lhostejnosti atd. Pokud tomu tak není, tak jde o jasný úpadek a to je třeba pak vyšetřovat, proč k tomu došlo a jaké jsou toho příčiny atd. Vůbec bych neměl za to, že to je něco samozřejmého, že je s tím třeba počítat, že to tak bude dál, čím dál horší. A že to, o čem se říká v těch eschatologických exkurzích a výhledech, že to čím dál bude horší, že zčásti je možná jakýsi sekundární odraz těch starých představ celkového úpadku od věku zlatého až po železný, ale jednak, že se to kombinuje s tím, že v povědomí lidí to napětí se ukazuje, že lidé si uvědomují, že čím dosahují jaksi většího zkvalitnění lidského individuálního a společenského života, tak tím že alespoň pokud mají svědomí otevřené, tak si uvědomují, že to napětí mezi tím, čeho dosáhli, a tím, co by vlastně mělo být, že to napětí roste. To znamená, že ty nároky, ta... ten osten výzvy a obvinění, které vždycky útočí na člověka, že je tím ostřejší, čím to svědomí je probuzenější. Což nelze objektivovat v tom smyslu, že se to všechno zhoršuje. Nejdříve totiž to svědomí vůbec nebylo probuzené, bylo to tady krásné, ráj, žili jsme jako zvířata, nic zlého jsme si neuvědomovali, a teď na nás dopadá čím dál víc toho hříchu. To je však způsobeno tímhle tím rozvíráním toho napětí. No, tím jsem se vyhnul za prvé objektivaci nějaké jedinou provždy hotové praideje nebo nějakého pravzoru, nějakého prazákladu jedné věčné a neměnné pravdy, která je tím jediným kritériem. Ta pravda se chová jako živá: v každé situaci je trochu jiná, v každé situaci oslovuje každého člověka přiměřeně k té situaci a vždycky tak, že otevře to napětí. Nikdy pravda nepromlouvá tak, že by dala člověku za pravdu. Vždycky mu ukazuje, že – je-li na tomto stupni, že by měl být o kus dál. A to napětí tedy vzrůstá. To znamená, že ty nároky pravdy se zvětšují, zvyšují. Opticky to může dělat dojem jakéhosi vývoje pravdy. No ale to je jenom z nepochopení, to je zase jenom jiná objektivace, která zapomíná na to, že ta pravda je situační, a proč

to tak je? To je způsobeno tím, že ta pravda oslovuje konkrétní subjekt. A ten subjekt z toho bere, čeho je schopen – nebo také méně, ovšem. Když je to subjekt nízké úrovně, no tak to přefiltruje takovým způsobem – když to vezmeme z druhé strany – že prostě na víc není schopen reagovat. A čím ten subjekt je vyspělejší, čím je kvalitnější, tím je zároveň otevřenější vůči pravdě, což jest totéž, jako otevřený vůči budoucnosti – bacha, rozdíl je mezi budoucností jako tím, co se stane skutečností, a mezi tou tzv. absolutní budoucností, která vždycky zůstane budoucností, nikdy se zcela nerealizuje do přítomnosti. Takže otevřenost do budoucnosti není pouhou otevřeností k zítřku, nýbrž otevřeností do budoucnosti, té, která je základem toho, že vůbec něco takového existuje jako zítřek a pozítří atd. Tak tahleta otevřenost do budoucnosti je otevřeností k pravdě. Protože to nejpodstatnější, co z budoucnosti přichází, to je právě pravda. Přece neočekáváme jenom, že vyhrájeme v loterii, nebo že se naše postavení zlepší, nebo něco takového. To není žádný skutečný výhled, žádná pořádná perspektiva. Perspektiva, skutečná perspektiva je v tom, že budeme osloveni pravdou.

A ještě poslední věc, kterou chci říci: ta personalita, ten skutečně personální charakter pravdy spočívá ne jenom a ne hlavně v té situačnosti, to ještě není personalita, nýbrž v tom, že pravda mluví, oslovuje, a neoslovuje automaticky a do prázdna, ale adresně – a také se může odmlčet. A není v lidských silách donutit pravdu, aby oslovovala, když zrovna mlčí. Já mám dojem, že na těchhle těch, aniž bych se pokoušel o jakoukoliv hypostazi, aniž by to objektivoval, aniž bych zpředměťoval cosi, tyhle ty vlastně příběhové struktury pravdy, událostné parametry úplně stačí k tomu, aby to, čemu budeme za této situace říkat pravda, aby skutečně plnilo tu funkci, kterou dosud plnilo slovo Bůh, a mně se zdá, aby ji plnilo lépe.

MB: Musel bys ovšem vypustit některé složky biblické tradice, jako je inkarnace, ale možná že bys to také interpretoval, a především otázku modlitby. Je možná rozhovor s pravdou?

LvH: Ovšemže ano. Není to ovšem to podstatné, ten pravý vztah k pravdě je umlknout a naslouchat.

MB: Dále otázku adorace, lze pravdu adorovat?

LvH: To je myslím vysloveně religiózní záležitost, adorace.

MB: Závěr Otčenáše.

LvH: No jistě, tam je plno religiozity.

TV: Tak jsme vyslechli příspěvek, odpověď na to, jak jste se ptali, jaká by byla koncepce té pravdy. Co že by se to pak nějak zpracovalo, aby o tom byly nějaké písemné koncepty?

LvH: Já bych byl pro, vždyť z tohohle může... budou ještě i další rozhovory. Pak se to může nějak zredigovat a můžeme z toho udělat jeden dialog.

TV: Teď má slovo kolega Jan, který tu byl několikrát zmíněn, počkáme ještě až přijde Milan. Ještě můžeme tak deset minut ... do devíti. Kdybys chtěl, pokud si myslíš, že nebylo pochopeno v tom příběhu, a že se odbíhalo, a že on se nevymezil, tak ještě můžeš ...

JK: Já v podstatě teďka už nemám, co bych říkal. Jenom snad to, že... to, že tady Jakub přišel s tím příběhem, je mi taky sympatické. Není mi už tak sympatické, když to Milan dokládá z bible. protože v bibli jsou všelijaké blbosti. Je to totiž velmi snadné. Kdybys to myslel jenom tak, že bys to opřel, že tam v bibli Bůh má furt nějaké problémy, tak by to bylo podle mého soudu pokleslé. Taky to ale by nic tím nezískal, protože to každý písmák zná, a stačilo by jenom, že bys na biblické hodině ukázal, že to tam v té bibli je. Proto to biblické podbudování toho příběhu nepovažuji vůbec za nějak cenné. Jednak proto, že to je banální a ví to každý písmák, a tohleto, co se může ... To znamená, že ty ten příběh nemůžeš takhle opírat. Musíš ho opřít o něco jiného. Od toho jsi systematický theolog. Že ten text byl víceméně jenom takovým jako farářským – prostě tím, čemu se říká kázání. Jen to

vyslechnout a vzít si z toho tak něco pěkného a nediskutovat o tom. Ten text musí vypadat jinak, to znamená, že ty důležité věci ten text vůbec neřešil, protože není důležitý ten nápad. Ten jak říkám je lehce dovoditelný z bible, ale je to taky strašně pokleslá záležitost. Důležité je to provedení. Já zatím souhlasím jenom s tím nápadem, s tím provedením vůbec ne. Jiná věc – tohle byl text; jiná věc byla diskuse, kterou jsme tady vedli. Tam jsme se dostali až k tomu předákovi a mně se v tu chvíli zdál už zbytečný. Místo předáka mohl být klidně prorok. O tom vůbec nechci mluvit, až po prázdninách, bude-li tu stát jiný text, dám si na tom mnohem víc záležet, protože mně samotnému to je sympatické jako nápad. To je všechno.

TV: To bagatelizování se popřelo. Tak hele, Jakube, už máš svůj šlusvort, protože už končíme. Tenhleten běh jara.

JST: No, já nevím, co bych už teď řekl víc. Já jsem v takovém rozhovoru s koncepcí Láďovou, jaksi po leta se s tím vyrovnávám. Jaksi z profesionálního důvodu, mimo jiné, to nemůžu přijmout, protože by to znamenalo, že bych jako theolog skončil, že. A to dost dobře nejde, abych to pověsil na hřebík.

JK: Nejde o pravdu, ale o to řemeslo! (smích)

JST: Takže prostě musíme se s tím vyrovnávat a bylo to neobyčejně podnětné. Já k těm námitkám – nemůžeme to tady teď rozebírat, to by vedlo moc daleko. K těm námitkám, který tu řekl Milan, bych přidal ještě jednu. Mně se zdá, že v tom konceptu pravdy je cosi takového... prostě tam není místo ... v tom jak to Ladislav vyložil, po mém soudu, není místo na to, čemu se říká společenství, protože tváří v tvář pravdě takto pojaté stojí každý sám, v osamocení, trochu to připomíná toho Rádlova nosorožce. No a myslím si přece jenom, že k těm nejhlubším motivům biblického kerygmatu a myslím si i k nejhlubším stránkám lidství patří tedy společenství, patří odpovědnost za druhé, patří vědomí viny, touha po odpuštění a život z odpuštění, a to se mi zdá, že ...

JK: Ty Trojane, ty tak lžeš! Že se celý život vyrovnáváš s Láďovou koncepcí, a můžeš říct, že tohleto tam chybí. To prostě nejde.

TV: Počkej, nech ho říct ještě tu myšlenku...

JK: To opravdu nemůžu! Nemůžu mlčet! To tam není? Tak to se s tím teda nevyrovnáváš celý život.

TV: No dobře, ale zatím to takhle drží! Nemůžeme mu ...

JK: Vyrovnáváš se s tím, co řekl teďka, ale celý život ne, to tedy ne. To, co řekl teďka, tam to není. To neřekl.

TV: Tak pokračuj, že v tom společenství se ti zdá, že ...

JST: No ne, já už jsem to podstatné řekl. Víc už nechci k tomu říci. Ale samozřejmě přijímám to, že bychom v tom mohli jít dál, v písemné podobě, kde se přeci jenom věci musí taky s přihlédnutím k tomu dialogu, který vedeme, prostě formulovat a tak podobně. Takže za to se přimlouvám, a v nějaké podobě, nevím teď přesně jaké, co bychom rozhodli jako společné dojednání, že bychom se k tomu na podzim vrátili.

TV: Ale jsi ochoten to tedy přepracovat, abys dal podklad, abychom se k tomu mohli nějak, něco k tomu připojit...

JST: Bezpochyby, to všechno, co jsem tady dneska stačil zachytit, tak to nějak nad tím budu přemýšlet a dám to zase, dám tomu časem nějakou písemnou podobu. Objeví se to v tom zpracování, o kterém jsem se zmínil při tom přípitku.

TV: Dobrý. No ne, ale jestli by to bylo hotovo do září? třeba? Za ty dva měsíce, jestli bys to stačil? Zareagovat na ty otázky, které jsi tu slyšel a ...

LVH: Jakub už má jiný závazek.

JST: No, já se k tomu prostě vrátím, samozřejmě, a tu problematiku příběhu budu dál promýšlet, taky pod dojmem těch připomínek, které ta y byly vysloveny. Já bych samozřejmě byl rád, kdybyste ještě i vy ostatní vstoupili do rozhovoru, jestli to také ve vás vyvolalo určité otázky, které byste mohli formulovat.

Jenom k jedné věci bych se chtěl vrátit, teda... Ta má meditace je všechno jiné než nějaký farářský kázání, to jsi se uťal. Tam je prostě, to tedy беру jako pokus o charakteristiku, ale je to vedle... Ale to nic, to není důležité.

JK: No, to bylo v tom smyslu... Podle mého soudu kázání spočívá v tom, že nad četbou Písma dostanu nápad. A ten nápad já vtělím do kázání. A nikdy by s tím žádný farář – to kázání prostě kázání není na to, aby mne někdo chytil za slovo. Kázání má věřícím dát inspiraci, aby mysleli stejným směrem. A to když to takhle pochopím, a začnu myslet stejným směrem, a budu ty věci domýšlet dál a dál, tak je to v pořádku. Když to pochopím takhle. Ale jakmile pochopím, že to je theologický traktát od teologa, který k tomu je povolán, tak to je něco jiného. Tak tam potom není možné, abys prostě tyhle otázky, který jsou hlavní a důležitější než ten nápad, protože ten nápad tady už mohl být tisíckrát před tebou, jestli nebyl, ale to nevím, to tam nebylo, protože to bylo tak uděláno jako, řekl bych, jako kázání.

TV: Prosím tě, máš tentýž dojem, abychom taky... jednou větou alespoň řekni, ztotožňuješ se s tím, co tady říká Honza nebo ...

Y: O tom kázání? No, mně to taky připadlo, že to je taková výzva, aby se myslelo tím směrem. Že by to teda mělo být tak chápáno.

TV: Chceš tedy v tom pokračovat a něco případně také vypracuješ? No, s přítelem tady, s přítelem mužem!

Y: No, s přítelem mužem, to opravdu ...

LVH: Já si teď nevzpomínám, kdo tady posledně mně říkal, že se v tom tak šťourám, vrtám...

Y: Helenka Nováková ...

JK: Ano, že se v tom zbytečně šťouráme, že ona tomu rozumí.

LVH: To byla reakce vlastně, která chápala to právě tak, že to není určeno k tomu, aby se v tom člověk šťoural, ale...

JK: Reakce pohoršeného farníka... Ona kázání porozuměla, ona řekla, že tomu rozumí, a že do toho moc vrtáme. Ona tomu porozuměla, a vrtání považovala za nepatřičnou věc.

TV: A co díš ty, prosím tě?

YY: No, jistě pokračovat. Já jsem byla taky, já jsem to taky nechápala, že by to bylo určeno k nějakému filosofickému rozebírání, ale když už k tomu došlo, tak to je výborné, a mělo by se opravdu pořádně vzít a probrat – ale původní záměr jsem opravdu takhle neviděla.

TV: A ty?

YZ: Já jsem to ještě nečetl.

TV: Pakliže by to mělo být takto živé... Přidal by ses i ty, Milane? S nějakou formulací, podrobnější... Ano? Přidáš se; tak to je dobrý. Teď už to máš, takže by ses i písemně přidal. Výborně. Takže by skutečně ty písemnosti přirostly, takže by se mohlo něco na podzim...

LvH: Ale doufám... Je obecný dojem, že to stojí za to, anebo že to je zbytečné nějaké zavrtávání do nějakých blbostí? To by mne zajímalo, protože svým způsobem vlastně s Honzou, alespoň já se cítím odpovědný, a myslím, že ty by ses měl taky cítit odpovědný za to, že jsme to prostě postrčili do téhle podoby. Já jsem to dělal cíleně, já si myslím, že to je věc, která je strašně důležitá, jednak mě nesmírně zajímá, a jednak je důležitá i bez ohledu na to, že mě zajímá, myslím, že to je nejen filosoficky, ale i theologicky velice důležitá věc. Což se ovšem mohu mýlit, to je jiná věc. To je otázka na vás, co vy o tom soudíte. Ale já si myslím, že to je důležité a že by to strašně bylo dobré... kolikrát se tohle stane, že se na něčem takhle začne vrtat? A že se jde stále dolů někam, a ... mně se zdá, já nevím, jestli to je obecný dojem, mně se však zdá, že tam na co se sáhne, všechno úplně jako živé, úplně to tryská, slibuje to velké výnosy nebo něco takového... Čili mně se zdá, že to opravdu stojí za to. Ale bylo by dobré, kdybyste se k tomu vyjádřili vy, jestli máte ten dojem taky.

TV: No, já jako Říman to potřebuju i pro kontakt s kardinálem, abych tam prostě něco prodával (smích), a taky hlavně těm faráříkům a tak, za kterými chodím, abych tam jako umísťoval... No né, jistě všechno v uvozovkách. Je mi zřejmé, že když se tady uvede hebrejské myšlení, a ty s tou svou koncepcí, že to bude ojedinělý pokus tady. V každém prostředí pro každého něco zůstane. Kór když k tomu bude aktivita, je nutný, aby k tomu každý kritik něco přitáhl.

MB: No, ještě tady je otázka bokem, ale to už můžeš zastavit. Jestli to, že pravda nejenom mluví, a vyzývá, ale občas také mlčí a vzpěčuje se mluvit, je to pouze tvůj koncept a ...

(došla druhá strana)